TARİH Konuşuyor

CİLT: 8

SAYI: 52

MAYIS 1968

125 KURUŞ

PAPA EFTİM

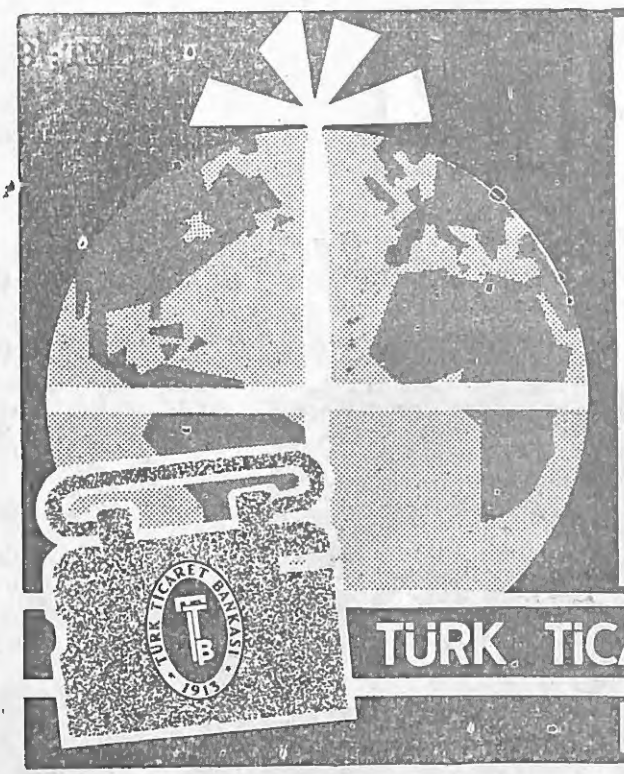

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ
için de
TÜRK TİCARET BANKASI
EMRİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI

KÜLTÜR YAYIN 9

(Tarih — 354)

1968 YILINDA

Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon

17 Milyon

Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Tarih — 355)

(Basın: 10183)

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 8 SAYI : 52 MAYIS 1968 FİATI : 125 KRŞ.

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

İdare yeri :
Nuruosmaniye Cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon : 22 78 10

Murabere ve para gönderme adresi
Posta Kutusu 67
İSTANBUL

ABONE ŞARTLARI
Yıllık 12 lira. Dış Ülkelere iki misilidir.

Bu sayı, İstanbul'da Halk Basımevinde dizilip basılmıştır.

Klişeler Akın Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

Aboneler için her yıl maliyetine, pantazot cild kapakları verilmektedir.

Rüyaya inanır mısınız ?

RÜYAYA inanır mısınız ?

Zamanımı, çoğu bâkir hatıraların câzibesinde erittiğim günlerin gecelerinde, ışıklardan karanlığa intikal etmiş hadise ve şahsiyetlerle buluşmıya rüyâmda devam ederim. Pek azında şuur altından kurtulabilmiş hafıza kudreti vardır : Dün gece rüyamda sohbete devam ettiğim Hamdullah Suphi ile gözlerimi açtım.

Çünkü o gecenin gündüzünde elimde Birinci Büyük Millet Meclisinin "zabıt cerîdesi" vardı, ve safhalarını elinizdeki sayıda özetlemiye çalıştığım ilk "İrşad Heyeti" nin kuruluşuna göz gezdirirken Hamdullah Suphi'nin Hiyanet-i Vataniyye'nin târifine ait heyecanlı, unutulmaması şart izahlarına gözüm takılmıştı. BOŞUNA HARCANACAK ZAMAN'ların doldurulması imkânsız yerini, bakınız, ne güzel anlatır :

"— Efendiler... Evvelâ affınızı istihram ederek küçük bir ihtarda bulunmak isterim. Bazı suallerin bir nevi sükûtu vardır ki, bize sahte bir emniyet verir ve o sahte emniyet içinde sonsuz bir zamana mâlik olduğumuzu zannetmek bedbahtlığına uğrarız. Hemen arkasından gelen felâketler, kıymetini bilemediğimiz zamanın kaybından doğan neticeleri gafletimizin bedeli olarak vicdanlarımızda yaralar da açar. Efendiler... Herşey affedilebilir, fakat kıymeti idrâk edilmemiş zaman, kendisini inkâr etmiş, kavramamış, heder etmiş gaafili affetmez. Bizki şu anda, milletin zamanı'nı en isabetli karar ve faaliyetle kıymetlendirmek vaad ve vecibesinin mümessilleriyiz. Etrafımız ateş içinde... Üç kıt'adan geriliye geriliye Anadolu'ya geldik. Şimdi onu kurtarmıya çalışıyoruz. Yabancı bayraklar ve kinler üzerimize yürüyor ve biz hâlâ münakaşalar içindeyiz. Bu kinler ve bayrakların bir şekil değiştirmesi bizim kendimizi emniyette hissetmemiz için kâfi geliyor, ve ah ne yazık, onun sadece renk ve şekil değiştirmekte olduğunu, asli mâhiyetini bizi istismar etmek için muhafaza ettiğini unutuyoruz."

★ ★ ★

Millî Mücadelemiz, bu gafletin yerini, şuura terkettiği mucize devri idi. Hamdullah Suphi'nin feryadında, ancak böylece erişilebilmiş şuurun hasreti vardı : 1920 ile 1923 arasında dikkatlerimiz ve hassasiyetimiz zamanı lâyıkı gibi değerlendirmiye vakfedilmişti. Daha sonra hastalığımız nüksetti : Yine hafızasızlık illetine tutulduk...

★ ★ ★

Artık bu gerçeklerden bahsedebilmek Türkiye için bir RÜYA konusudur : Ben, bütün şekli yokluklarım içinde bu rüya varlığımla böylesine rahat bir seslenişi yapabilirken hakikatlerin rüyasını bile görmekten mahrum, amma bu halkın kaderini elinde tutanlara nasıl acımam? — Kutay.

İçerdeki gafletle, dışardaki kinlere, yeryer ihanetlere, karşı mücadeleciler

İRŞAD Heyetleri

Birinci Büyük Millet Meclisinin milli kaderi eline alışının dördüncü günü İRŞAD NEZARETİ (vekâleti) takririnin sahibi Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendi.

Yazan : Cemal KUTAY

Türkiye Birinci Büyük Millet Meclisi, kırk sekiz sene önce 23 Nisan 1920 Cuma günü vatanın kaderini eline aldı: O günlerden bugünlere kalabilenler, şimdi, iki elin parmakları arasında... On dördü Meclise katılmadan ölüm ve çeşidli sebeblerle uzak kalmış olanlar dışındaki yüz kırk yedi vekilinden bugün milletine kaç hatıra kaldı? Ben, ancak on yedisini tesbit etmiştim. Şimdi kalbim, Meclisin açılışının dördüncü gününde İRŞAD **(halkı aydınlatma, uyandırma)** ENCÜMENİ kurulmasını istemesini günümüzün ibret konusu olarak hafızlarınıza tevdi etmek için kalemi elime aldığım şu sırada, Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendinin de ne yazık ki yeni duyduğum ufulu ile bir desteğini daha kaybetmenin acısı ile dolu... Onlar, şüphesiz ki, düşünceleri arasında derin farklar olan insanlardı. İçlerinde birbirlerinin üzerine yürüyenler, hatta birbirlerini kendi fikir sistemleri içinde ihanetle ittiham edenler oldu : Fakat bu ittihamlar bile KURTARILMIŞ BİR VATANIN SATHINDA idi...

1920 Türkiyesinin şartlarını, 1968 de Türkiyenin kaderini halkın reyi ile temsil etmekte olanlar dahil, yaşı yetmişin altında olanlara anlatabilmek sadece güç değil, hemen hemen imkânsızdır: Çünkü 1920 Türkiyesinin şartlarını kavramış olabilmek için İMPARATORLUK FELSEFESİni bilmek gerekiyor: Bu felsefe, sadece, nazariyelerin toplamı da değil ki... Başlıbaşına hayat nizamıdır. İşte Bursa Mebusu Servet Efendi, Birinci Büyük Millet Meclisinin dördüncü toplantı gününde, halkı, içinde bulunduğu şartlar için İRŞAD ETME, yâni aydınlatma, uyarma ihtiyacını duyuyor, ve ancak diyor, halk hakikatları kavrarsa şahlanacaktır. Tâbirlere lutfen dikkat ediniz: Aydınlatma, uyarma, şahlandırma... Yâni aşırı soldan, aşırı sağ'a kadar bütün UÇ'ların 1968 Türkiyesinde Hürriyet(!) kanunlarının nereye açıldığı meçhul kapılarından başlarını eğmeden girerek ülkeyi mâceralara götürme hummasında oldukları isimler bunlar... Şeyh Servet Efendi İRŞAD derken, ŞER kuvvetlerinin kararttığı hakikatler üze-

rinde perdeleri aralamanın hasreti için de olduğunu söyler. 1968 de durum başka : Halk, kendi sağduyusu ile aydınlığa çıkmak yolunda, fakat o yıkılası UÇ'lar, bu sağduyuyu kendi karanlıkları içinde maceraların hammaddesi hâline getirme çabasında... Hem de ne iddialı isimlerle...

Neyse... Biz SADEDE gelelim: Çünkü benim Sizlere hatırlatacağım ve bu ay, kırk sekizinci yıl dönümü içinde olduğumuz hatıra, sadece bugünün değil, yarınların SADED'i!.. Ya aklımızı başımıza alıp gerçek hürriyetlerin ışığı altında yaşadığımız devrin insanı olacağız veya bu yıkılası UÇ'lar bizi ken di karanlıklarının içine iticek... Bilin bunu!

ŞEYH SERVET EFENDİNİN TAKRİRİ

Tarih 27 Nisan 1920 Salı... Türkiye Birinci Büyük Millet Meclisi, beşinci toplantısını yapıyor. Başkanlık makamında Reis Mustafa Kemal Paşa var. **(Not : Meclis âzaları Mustafa Kemal'e yine PAŞA HAZRETLERİ diyorlar amma, gerçekte Mustafa Kemal, kendi o güzelim deyişi ile Sine-i Millette bir F E R D'dir: Çünkü Bab-ı Ali ve Saray, hepsini savaş meydanlarında aldığı ve içlerinde Anafartalar gibi İstanbul'u kurtarmış zaferlerin de akıl ve kan emeği hakkı olan rütbelerini almış, daha sonra da idama mahkûm etmiştir. Amma Meclis, O'nunla anlaşamadığı anlarda dahi şahsiyetine karşı saygı ve sevgisinden zerresini kaybetmemiştir. Nitekim daha ilk toplantısında sine-i millette bir ferd olan Mustafa Kemal'i REİS'liğe seçmiştir. Öylesine hassasiyet içindedir ki, Meclis, adını dahi söylemiyor, REİS PAŞA diyor... Ah, O GÜNLERİN idrâki ah...)** Mustafa Kemal Paşa, Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendinin bir takriri olduğunu söylüyor ve kâtib Kütahya Mebusu Haydar Bey takriri okuyor. Şimdi müsaadenizle bu takririn bazı tâbirlerini, bugünkü dilimizle ifadeye çalışarak metni okuyalım :

"İRŞAD, insanlık hayatının saadete yol açan temel değeridir. Bu gerçek, tarihin ve nesillerin tecrübelerinin taşdikindedir. Ne yazık ki, düşmanlarımız bu doğru ve mukaddes hakikatı ters bir vaziyete sokarak "Kelime-tül-hak ürid-dübi-hel batıl" medlülü içinde hakkı benimsiyor gibi görünerek, gerçekte ise bâtıl'ı yürütmek ve hakkı yoketmek gizli maksadı ile PROPAGANDA adı altında muazzam teşkilât yaparak mad deten ve mânen büyük fedakârlıklarla insaniyet âlemini aldatıyorlar, dünyayı iğfâl ediyorlar. Ne kadar acı şartlar içindeyiz ki, bu fesad ve iğfâl şebekesi, elimizde kalan ülkelerde de menfî tesirlerini gösteriyor. Zannediyorum ki, maruz kaldığımız güçlüklerden çoğu da bu haksız ve yanlış telkinlerin masum vatandaşlar üzerindeki tesirlerinden kopup geliyor. Düşmanın elindeki silâha benzeri ile mukabele etmek, aklın icabıdır. Biz, safında olduğumuz ve temsil ettiğimiz haklı davamızı, evvelâ kendi halkımıza, ve onunla muvazî olarak dünyaya ilân etmekle mükellefiz. Bu zarurî himmetin bugün yerine getirilebilmesinin de imkânına sahib bulunuyoruz. Meclis-i âlî, faaliyetini temin edecek encümenlerini seçerken, bu çalışma kolları arasına, hatta başına, İRŞAD (aydınlatma, uyarma) encümenini koymalıdır. Çünkü halk, gerçekleri öğrendikten sonra Hak yolunda şâhlanacaktır. Bu encümen, Mecliste teşekkül ettikten sonra bütün Osmanlı mülkünde teşkilâtını kurmalı ve en ucra köşeye kadar davasının sesini duyurmalıdır."

İNGİLİZLERİN YÜZ DOKSAN BEŞ MİLYONU

Takririn okunmasından sonra Kırşehir Mebusu Müfid Hoca, Şer'iyye Encümeninin bu vazifeyi yapıp yapamıyacağının tetkikini istiyor. Hayır!.. Şeyh Servet Efendinin arzuladığı, belirli sınırlar içinde yerleşmiş ve klâsikleşmiş aydınlatma'dan daha başka türlü, daha şâmil, daha geniş bir İ R Ş A D'dır. Şeyh Efendi söz istiyor ve kürsüye geliyor. Diyor ki :

"— Aziz arkadaşlarım... Bu mesele ilk bakışta ehemmiyet ve değerini tâbirleri içinde ifade edemiyecek kadar hayatî davadır. Çünkü tesirini ruhlar ve akıl üzerinde yapar. Zaman mesele-

sidir, imkân meselesidir. Fakat herşeyden evvel de, İRŞAD'a ve kıymetine inanmış insanlar bulabilme meselesidir.

Bunu Garbli'ler çok iyi kavramışlardır. İlk bakışta imkânsız gözüken neticelere, telkin yoluyla sağlam yollar açmışlar ve emellerine sarsıntısız vasıl olmuşlardır. Amma bu netice hiç de kolay ve basit olmamıştır. Birçok memleketler bunun için hususî nezaretler, vekâletler kurmuşlardır. İngilizlerin bu gayeye sarfettikleri paranın bir senelik miktarının yüz doksan beş milyon lira olduğunu hayret ve hatta dehşetle bilmemiz lâzımdır. Bu paranın ne kadarı aleyhimize harcanıyor? Bir de şunu bilelim ki, İngilizler bu yüz doksan beş milyon lirayı tahsisat-ı mes tûreden (gizli ödenekden) veriyorlar. Manası ne demektir, şöyle bir düşünürsek hissemize düşenleri daha iyi kavramış oluruz.

Efendiler!.. Bizim bu bahiste yine bir üstünlüğümüz var: Çünkü mukaddes kitabımız olan Kur'an-ı Kerîm baştan sonuna kadar bir İ R Ş A D'dır: Hakikatlerin, beşeriyet için ebedî nâsibelerin yayılması, duyurulması Kur'an-ı Kerîmin bizlere tevdi ettiği vazifedir. Şimdi bizim hakikatlerimiz nedir? İstiklâl istiyoruz, hürriyet istiyoruz, haysiyet istiyoruz. Bu isteklerimizi evvelâ kendi halkımıza anlatacağız. Buna mecburuz. Çünkü karşımızdakiler kendilerinin yolunda gafiller, hatta hainler bulmuşlardır. Biz irşad himmetine girersek evvelâ onları uyandıracağız, ayıltacağız. Gafletde devam edenler, ihanetlerinin mukadder cezasına maruz kaldıkları zaman ittiham edecek kimse bulamıyacaklardır.

Arkadaşlar!.. Maddî kuvvetin mânevî kudretle, ruhî âmillerle takviyesi aklın icabıdır. Birçok mahrumiyetler içindeyiz. Bu yoklukları telâfi edecek çâre mânevî ve ruhî kifayettir. Biz bugün, İngilizlerin sarfettiklerinin belki yüzde birisini bulamayız amma, bulabildiğimizle onları dahi hayrette bırakacak neticeler alabiliriz. Yeter ki en büyüğümüzden en küçüğümüze kadar, merkezlerden köylere kadar cümlemizde aynı ruh, aynı dava, aynı his, aynı uyanıklık ve şuur yerleşmiş olsun.. Bunu kim yapacak? İşte bendeniz irşad heyetlerini bu mukaddes vazifenin ifası için istiyorum."

İSMAİL ŞÜKRÜ EFENDİ VE DARÜLHİKMET-İ İSLÂMİYE

Meclis, bir özetini vermiye çalıştığım Şeyh Servet Efendinin takririni alâka ile dinlemiş ve tasvib de etmiştir. Bursa mebusu kürsüden inince, Afyonkarahisar Mebusu İsmail Şükrü Efendi Hoca söz alıyor ve diyor ki :

"— Şeyh Servet Efendi Hazretlerinin fikirlerine iştirâk etmemek ne mümkün ? Fakat bence yeni bir nezarete veya vekâlete ihtiyaç yoktur. Çünkü İstanbul'da vaktiyle kurulan Darülhikmet-i İslâmiye müessesesi aslında tam bir irşad müessesesidir. Köylere kadar yayılmak imkânına sahiptir. Yalnız onlara biraz tahsisat verelim. Hocalar köylere kadar gitsinler, vaaz etsinler, halkı irşad etsinler. Meclisimizde de bir İlmiyye Encümeni var. Ona bir şube ilâve edelim, bu işlerle o uğraşsın."

Bilhassa HOCA MEBUSLAR'ın büyük kısmı bu fikirdedir. Başkanlık makamında olan Mustafa Kemal Paşa, Şeyh Servet Efendiye, takririni reye koyacağını, başkaca verecek izahatı olup olmadığını soruyor.

"BU İŞ SADECE CAMİDEKİ VAAZ İŞİ DEĞİLDİR. BEDBAHTIM Kİ GAYEMİ ANLATAMAMIŞIM..."

Şeyh Servet Efendi tekrar söz alıyor... BU İKİNCİ ve SONUNCU izahından anlıyoruz ki, birinci konuşmasında Bursa Mebusu, asıl düşüncelerini birden ortaya koymak istememiştir!.. Neden? Çünkü daha o günlerde her düşünülen olduğu gibi ifade edilemiyecek kadar hava şimşekli ve dolgundur. Gerçek bilginler için ise zamanı iyi seçmek başarının tek şartıdır. Fakat İsmail Şükrü Hocanın teklifi kabul edilirse, Servet Hocanın kafasındaki İRŞAD heyetleri hayâl olacaktır. Diyor ki :

"— Bu iş sadece camilerdeki vaaz işi değildir. Bu, mevzuun sadece bir kısmıdır ve İsmail Şükrü Efendinin de

işaret ettiği üzere hiç olmazsa kısmen yapılıyor. Fakat benim irşada muhtaç gördüğüm sadece kendi köylülerimiz, kasabalılarımız değildir. Düşmanlarımızı dahi irşada mecburuz: Kendi davamızı izah ve onları gafletten kurtarmak bakımından... Çünkü hak bizimle beraberdir. Biz haklıyız. Bugün dünyanın şartları değişmiştir : Şark'da bir fiske, garbda bir ânda fırtına oluyor.. Garbde basit bir hareket, Şarkda zelzele tesiri yapıyor. Çünkü cihan beynelbeşer olmuş... Zamanımızda insanların dimağları sadece kendi kasabalarının değil, hatta kendi memleketlerinin değil, bütün cihanın meselelerinin açık kapısı halindedir. Bizim de bu açık kapılardan sokacağımız fikirler yok mudur? Olması lâzımdır ve bendeniz aslında mevcud olduğuna kaniim. Teklif ettiğim Teşkilât, işte bu hayati vazifeyi ifa edecektir. İsterseniz namına NEZARET, tercih ederseniz VEKÂLET, daha münasib görürseniz ENCÜMEN deyiniz. Fakat neticede yapacağı hizmet, taşıdığı isim ve nâm dolayısiyle nakıs ve hatalı olmasın... Benim teklif ettiğim heyette Garb hayatını gayet iyi bilen, Garbde yaşıyan ve Şark'a da müessir milyonlarca insanın hadiseler üzerinde karar verirken istedikleri kıstasları idrâk etmiş şahsiyetlerin bu teşkilât içinde vazifedar olmaları ve diğer hizmetlerine tercihen bunu omuzlarına almaları şarttır.

Efendiler!.. Bu mevzu hey'eti aliyyenize mevsimsiz gelmesin... Bizler, haklarımızı kendi halkımızın şuurunda ve ruhunda tam idrâke mazhar kılmamaktan çok şey kaybetmiş ve bunları harice anlatamamış olmakla da iftiralara ve haksızlıklara maruz kalmış masum bir milletiz. (Çok doğru sesleri...) İşte, bugün bu masum olduğu kadar mazlum halkın haklarını vecibe-i mukaddese olarak tekabbül etmiş olan Sizleri ikaz etmiye cür'et ettim. Kararı Sizler verin..."

"— ZANNEDİYORUM Kİ GARB LİSANINDA PROPAGANDA HEYETİDİR..."

Mustafa Kemal, Şeyh Servet Efendinin "ne demek istediğini" çok iyi anla-

İlk İRŞAD HEYETİnden bugün hayatta olan emektar şahsiyet : Yusuf Kemal Tengirşenk.

mıştır ve onun istediğinin kabulünden yanadır: Hatta belki, başı sarıklı bir Şeyh Efendiden gelen bu mükemmel, devri kucaklamış, radikal düşüncenin de "vaktinden önce söylenmiş her cesur söz gibi" hebâ olmasının endişesi içindedir. Riyaset makamından diyor ki :

"— Müsaade buyurursanız vaziyeti telhis edeyim: İki teklif karşısında kalmış bulunuyoruz. Birisi Şeyh Servet Efendi Hazretlerinin takriri muhteviyâtıdır. Ki, bu takrir, İRŞAD ENCÜMENİ namıyla ayrıca bir encümen kurulmasını hedef tutuyor. Zannediyorum ki, Garb lisanlarında propaganda heyetleri kurulması isteniliyor. Vucüde

ABDULLLAH AZMİ EFENDİ VE İNSANLARIN İRŞADI

İrşad Encümenlerinin faaliyetinin çeşidli merhaleleri oldu Millî Mücadelede... Öylesine müsbet ve ferahlatıcı neticeler alınmıştı ki, her söylenene ve fikre, kendi ölçüleri içinde itirazıyla ünlü Tunalı Hilmi Bey bile, birgün, Şeyh Servet Efendi ile başka mevzulardan birisini, Nevahî Kanunu ile her köyde davul - zurnalı "şenlik ocakları" kurulması meselesini tartışırken, dayanamamış :

"— İsmi ister irşad, ister aydınlatma olsun, halkı hakikatler namına uyarma hareketini teklif etmiş olan Siz, ey muhterem Şeyh Hazretleri, nasıl olur da şimdi halkın eğlencesi için önde gitmezsiniz ? Eğlenmiyen insan ruhu karanlıkta kalır, onu kederinden ayırıp irşad mümkün olur mu?" **demişti. Fakat, İrşad Heyetlerinin sadece cephelere değil de, cephe gerilerine de gönderilmesi için bir teklif yapan, Eskişehir Mebusu** — daha sonra Şer'iyye Vekili olan — **Abdullah Azmi Efendi'nin sözleri, dünya durdukça ve insanlar aydınlatılmıya muhtaç bulundukça hatırlanılmıya değer :**

"— Efendiler... Beni beşer, her daim irşada muhtaçtır. Her yaşıyan mahlûk, yaşadığı ahvâl ve şerait için de irşaddan müstağnî kalamaz. İrşadlarına fasıla verilen cemiyetlerde mazmûm ahvâl, tufeylî zerrat halinde neşv-ü nemâ bulur. Devletlerin vazife-i esasiyesi ise, irşadı meşkûr netayiç için temel yapmaktır."

* *

Sene kaç ?
1968!..
Abdullah Azmi Efendinin senesi kaç ?
1920...

* *

İkisini birbirinden çıkarınız ve bugünün Türkiyesine bakınız : İRŞAD'ın A. sından Z. tine kadar muhtaç olmıyan nesi kalmıştır bu ülkenin ?

---

getirilecek heyete tabiî ülemay-ı kirâm ve sair zevat da dahil olabilir. Bu teklifi muvafık görenler ellerini kaldırsınlar. (Muvafıktır sedaları)

Ekseriyet vardır. Kabul edildi..."

Ve, bu KABUL'ü tebliğ eden Reis Mustafa Kemal Paşa hemen ilâve ediyor :

"— On beş dakika teneffüs..."

Zannedilir ki, bu kabul'ün üzerine gölge düşürmek istemiyor...

İRŞAD HEYETLERİNİN İLK KİŞİLERİ

27 Nisan 1920 de, yânî, Meclisin, millî kaderi eline alışının DÖRDÜNCÜ günü kabul edilen Şeyh Servet Efendinin teklifi ile, 7 Mayıs 1920 de seçilen İLK İRŞAD HEYETİnden bugün hayatta kalan T E K şahsiyet, Millî Mücadelenin ilk Hariciye Vekillerinden muhterem Yusuf Kemal Tengirşenk' tir. İsmail Suphi Soysallıoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ali Şükrü, Himaye-i Etfal **(Çocuk Esirgeme Kurumu)** kurucusu Doktor Fuad Umay, Şer'iyye vekillerinden "Nur-ülbeyân fî tefsir-ül Kur'an" sahibi Hadimli Vehbi Hoca, İstiklâl Marşı şairi Mehmet Akif Ersoy, hepsi hakkın rahmetine intikal ettiler...

Onlar, bu milletin istiklâl ve hürriyetine kavuşacağına gönülden inanmış insanlardı. Ellerinden geleni yapmışlar dır. İnandıkları meşrû davanın safına, kinle dolu düşman bir dünyayı ve aldatılmış masum vatandaşlarla ihanetin çukurundakilere kadar saf saf kasıdcıları aydınlatmak için çırpındılar. Aradan kırk sekiz yıl geçti. Neredeyse yarım yüzyıl!.. Bugün, İKİ AYRI UC'un kahrolası ve kırılası aşırı taassubların ilim, şuur, tarih, yaşanılan zaman hakikatlerinden koparmıya çalıştığı 1968 Türkiyesinde İRŞAD HEYETLERİ ihtiyacı 1920 den daha mı azdır?

Sosyalizmi yaşadığı devrin şartları içinde tatbikat nizamı yapmıya çalışan Türk

Şeyh Bedrettin

Şeyh Bedrettin.

Yazan : Ziya HANHAN

Orhan Gazi, iki Şehzadesini, Süleyman Paşa ve Murat Bey'i Rumeliye gönderirken, fetih ordusunun içinde değerli kılıç ve kalem sahipleri vardı. Bunlardan biri de İsrail Beydi.

İsrail Bey, Selçuk Hükümdarları soyundan gelmekteydi. Sultan İzzettin'in torunu olan Şehzade Abdül'aziz'in oğluydu. İmparatorluk yıkıldıktan sonra, Osmanoğulları'nın yanına gelmiş, Orhan Bey'in hizmetine girmişti.

Türklerin Rumeli'ye geçişi 1349 da başlar ve kesin yerleşmeleri 1354 - 55 yıllarına kadar sürer. Bu beş - altı yıllık zaman süresi, daimî bir boğuşma içinde geçmiştir. İsrail Bey, bu savaşların hemen hepsine katılmıştır. Beraberindeki 4 - 500 kişilik kuvvetle başarılı savaşlar vermiştir. İsrail Bey'in ana kuvvetlerin yanında çarpıştığı kadar, başına buyruk sefere gidişi, küçük palanga ve hisarları zorlayışı da olmuştur.

Yaklaşık olarak 1360 a doğru, Edirne dolaylarında **"Semavna"** adıyla anılan bir kalenin üstüne doğru yürüdü, Kale Dizdarı, Türk atlıların gelmekte olduğunu haber alınca hisarı bırakıp kaçtı. Fakat kurtulamadı. Yolda İsrail Bey'e esir düştü. Dizdarın güzel kızını Müslüman ederek onunla evlendi. Semavna Tekfürûnun kızı, Müslümanlığı kabul ettikten sonra MELEK adını aldı. Yazımıza konu olarak seçtiğimiz Şeyh Bedrettin, bu birleşmeden oldu.

Gerek Türk - Osmanlı, gerekse yabancı tarihçiler, Şeyh Bedrettinden bahsederken, **"Simavî"** yani, Simavlı deyimini kullanırlar. Bu, büyük ölçüde ve yüzde yüz hatalı bir adlandırmadır.

Türk - Osmanlı coğrafyasında bu deyime benzer iki yerleşme yeri vardır: 1 — Kütahyanın Simav İlçesi. 2 — Halen Irak Devleti sınırları içinde bulunan Bağdat'ın Semave Şehri... Bu iki yerleşme merkezinin de Şeyh Bedrettinle hiçbir münasebeti olmadığı bugün apaşikâr ortaya çıkmıştır. Önce Simav İlçemizi ele alalım :

Bilindiği gibi, bugün Kütahya İlimizin bir İlçesi olan Simav kasabası, o tarihlerde Germiyanoğlu Beyliğine bağlı bir yerleşme merkeziydi. Simav'ın Osmanlı İdaresine geçişi ise, savaş yoluyla değil, politika yoluyla olmuştur: Murat Hûdavendigâr, oğlu Şehzade Bayezit'e Germeyan Beyi Ali Beyin kızını alınca, diğer şehirlerle birlikte burası da Devlet Hatun'un çeyizi olarak Osmanlı ülkesine katılmıştır. Oysa ki, Semav-

na hisarı, Şeyhin babası İsrail Bey tarafından zabtedilmiş, ve kendisine kılıcı hakkı olmak üzere "yurtluk" olarak bağışlanmıştır. Bu konu, gerek Şeyh'in Torunu Hafız Halil'in "Menakipnâme" sinde, gerekse "Varidat" ın mukaddimesinde açıkça kaydedilmektedir. Varidat başlangıcında şöyle deniliyor:

"Şeyh Bedrettin, "İbn-i Kadı-i Semavna" denmekle maruftur. Edirnenin yakınında Hazer'de Semavna derler, bir hisarcık olup, anda doğmuştur. Babası, ol kal'anın fethinde askerinin Bey'i idi. Sonradan Kadı olmuştur."

Bedrettin'in torunu Hafız Halil ise, Menakipnamesinde şunları anlatır:

"Kadı İsrail'in durduğu kal'anın adı, Semavna idi. Bu köyün kilisesini kendisine ev yapmış idi. Hergün zırhıyla, silâhıyla çıkıp çift sürerdi. Bedrettin Mahmut 760 (1318) yılında burada doğdu. O zaman daha Edirne alınmamış idi. Kadı İsrail'in Bedrettin'den başka birkaç oğlu daha dünyaya gelmişti. Bunların içinde âlim olanları ve olmayanları da vardı."

ZIT HÜKÜMLER

Şeyhin torunu olan Hafız Halil'in gerçeği ifade ettiğinden şüphe edilemez, kaldı ki, tarihçilerden Arapşah oğlu ve Takiyyüddin Efendi de Bedrettin'in Edirne yakınlarında dünyaya geldiğini kaydederler. Özellikle Edirneli Kâmi Efendi, **"Meham-ül Fukaha"** yani "Fıkıh Bilginlerinin Mühimleri" adlı eserinde Şeyhin, EDİRNE KIRINDA (Ovasında) Semavna'da dünyaya geldiğini yazar. Semavna Kalesi, halen istihkâmlar altında kalmış bir harabe halinde imiş, ve Menakiplerde bahsı geçen Hazer Köyünün yanındaymış. Hazer Köyü ise, Edirneye sekiz saatlik (35 - 40 Km.) uzaklıkta imiş.

Tarihçilerimiz, Şeyhin doğum yeri hakkında apaçık hatalara düşmüştür. Bunlardan bir misal verelim:

Ebül Faruk tarihi, Şeyhin Simavlı olduğunu kaydettikten sonra, Simav kasabasının Keşiş (Uludağ) Dağı eteklerinde bulunduğunu açıklar. Gerçekte ise, Simav İlçesi, Kütahya İlimizin güney sınırında, daha çok Ege bölgesine bağlı bir kasabadır. Bursayla, Uludağla hiç münasebeti yoktur.. Arkasında, Uludağ kadar yüksek Eğrigöz Dağı vardır.

Malûm olduğu üzere, Murat Bey, Ebül Faruk Tarihini ikamete memur edildiği Rodos Kalesinde hazırlamıştır. Adadaki Tarih ve Coğrafya kaynakları, esaslı bir araştırmaya yeterli olmadığından bu konuda ağırca bir hataya düştüğünü sanırız. Bununla beraber, Şeyhin doğduğu yerden daha çok yetiştiği, geliştiği, uyandığı ve fikri uğruna öldüğü yerler daha önemli olduğu için, bu konuyu burada kesmek isteriz. Muhakkak olan birşey varsa, o da Bedrettin'in Edirne yakınlarındaki Semavna'da doğmuş olduğudur.

ŞEYHİ SOSYALİZME GÖTÜREN SEBEBLER

Sanırız ki, Şeyh Bedrettin'i **"sosyalizm"** e götüren yol, önce **"hümanizm"** den geçmiştir. Bu geçişin âdeta bir "isyan" tarzında olduğu muhakkaktır. Bunun elbette derinlerde yatan bir sebebi olacaktı. Bu sebep şuydu :

Din bilginleri, hükümdarlardan başka, bütün insanları **"kul"** sayıyordu. Hıristiyanlarda papazlar, Müslümanlarda fakihler, bütün gerçekleri Sultan veya Kral'ın emrine vermişlerdi. Bunlar, metbu'larının emrine ve isteğine uygun fetvalar vermeği, en kârlı, en çıkar yol olarak seçmişlerdi. **"Kuvvet"** ve **"kudret"** boyun eğmek için yeter sebepti. Çünkü, servet ve refah, oradan geliyordu. Padişahlar, Sultanlar lutuf çeşmesinin başında oturmaktaydı. Kereminden dilediklerine, diledikleri kadar veriyorlardı.

Oysa ki, lutuf ve keremin asıl sahibi Sultan ve Kral değil, "İnsan" dı. Metbuun zenginliğini teb'a sağlıyordu. "İnsan" a dönmek, "İnsan" ı sevmek, "İnsan" a değer vermek gerekiyordu. Bu, yeni bir fikir, yeni bir düşünce değildi : Hace-i Kâinat olarak bilinen Hz. Muhammed'in çok sevdiği, çok beğendiği ve **"Ben bilgilerin şehriyim, Ali ise, benim kapımdır."** diye övdüğü Hz. Ali şöyle diyordu :

"Ey İnsan! Senin ilâcın sendedir, lâkin O'nu sen bilmiyorsun. Hastalığın da sendedir. Ne yazık ki, O'nu da görmüyorsun. Kendini küçük bir cisim sayıyorsun, oysa ki, en büyük âlem sen-

sin. Senin içinde binlerce dünya yaşamaktadır. Açık harflarıyla, bütün gizli şeyleri anlatan "Kitab-ı Mübîn" sensin, Sende saklı olan şey, gene senden haber verir. Çünkü gerçeklerin en gerçeği sensin."

Bir Osmanlı Şairi, İmam-ı Murtazanın bu övgüsünü aşağıdaki satırlarla nazımlaştırmıştır :

Haberdar olmamışsın kendi zatından da hâlâ sen,
Muhakkar bir vücûdum, dersin, ey İnsan, fakat bilsen
Senin mahiyetin hatta, meleklerden de ulvîdir,
Âvalim sende pinhandır, melekler sende matvidir.

İNSANLARA BOL GEÇİMLİ VE DÜZENLİ BİR HAYAT

O'nun tutacağı yol, Hz. Ali'nin bu derece övdüğü "İnsan" a, "İnsanlığa" doğru gidecekti. Gerçi, medreselerde okutulan klasik bilimleri öğrenmişti. Kelâm, tefsir, fıkıh, mantık ve saire... Bunları iyi biliyor, çevresinde "allame" olarak tanınıyordu. Fakat, öğrendiği bilgilerin "insan" dan yana, insanların mutluluğundan yana bir değeri yoktu ki... Oysa Bedrettin, kendisi için tek ve büyük konu olarak, "İnsan"ı seçmişti.

İnsan, büyük realiteydi. Tanrının varlığına, birliğine "insan" ın varlığıyla inanılıyordu.

Kâinat, büyük ve ihata eden (muhît) bir âlemdi. İnsan ise, hem ihata eden (muhît), hem de ihata edilen (muhat) bir varlıktı. Fizik yapısının küçüklüğüne rağmen, bir "Çekirdek Âlem" di. Birlik cevheri'ni O temsil ediyordu. Çokluk (kesret), bir'lerin (vahdet) toplanmasından doğuyordu. Eşyanın tek cevheri (atom) birlikti. En büyük sayılar bile, (Azam-ı nâ mütenahî) en küçük sayıdan, "bir" lerden teşekkül ediyordu.. Hazret-i Peygamber, halk kitleleri için "Sevad-ı Âzam" (büyük karaltı) tabirini kullanmıştı. İşte bu heybetli çoğunluk, birlerin toplanmasıyla vücût buluyordu. O halde?..

O halde, insanla, insanlarla uğraşmak, onlara rahat, korkusuz, bol geçimli, düzenli bir hayat sağlamak gerekliydi. Hedef, bu olacaktı. Fakat nereye nasıl varılırdı? İşin zor yanı, zordan daha çok imkânsız yanı buradaydı. İnsanları mutlu kılmak için büyük acılar çekecek, uzun çileler dolduracak, gerekirse can-ü başı ortaya koyacaktı.

Bu çağ, Bedrettin'in araştırma devresidir.

MISIR'DA SULTAN BERKOK'UN SARAYINDA

Şeyh Bedrettin, ana dilinden başka, o günlerin din ve bilim dili olan Rumca ile Arapçayı çok iyi biliyordu. Mısırda şöhretli din bilginlerinin yaşadığı bilinen bir şeydi. Öğrenimini ilerletmek için Mısır'a gitti.

Mısır'da Çerkes Memlûklarından Sultan Berkok hüküm sürmekteydi. Berkok, bilginlere karşı derin sevgi ve saygısı olan bir zattı. Günün her saatinde bilginleri toplar, onlarla sohbet ederdi.

Bedrettin'den önce Mısır'a gidip yerleşmiş olan Ahlatlı Hüseyin adında bir derviş vardı. Ahlatlı Hüseyin sadece "Rüsûm İlimleri" ni değil, felsefe ve tasavvufu da iyi bilen, eşyanın asıl cevherini araştıran bir kişiydi. Mısır'da yaygın bir ünü-sanı vardı. Şeyhimiz, ilk defa bu zatla tanıştı. Olağanüstü iki zekâ, birbirini anlamakta zorluk çekmedi. sıkıfıkı dost oldular. Saraya ikisi bir gidiyor, Sultanın önünde yapılan tartışmaya ikisi birden katılıyordu.

Bir gece, Berkok'un önünde sabahladılar. Tatlı ve derin bir bahsa dalmışlardı. Yaratılıştan söz ediliyordu. Saatler geçiyor, kimse farkına varmıyordu. Nihayet şafak söktü ve güneş doğdu. Ahlatlı Hüseyin ve Semavnalı Bedrettin meclisten ayrılırken zerrece yorgunluk eseri göstermiyorlardı. Sultan da gayet rahat, gayet zindeydi. Bir gece boyu uykusuz kalmış, fakat sohbetin lezzetine doyamamıştı.

Berkok, iki Türk Bilginini mükâfatlandırmak istedi. Haremindeki iki genç ve güzel cariyeyi hediye olarak gönderdi. Marya ve Cazibe adlarındaki bu iki cariye, aynı zamanda iki kız kardeşti. Gençlik ve güzelliklerinin yanı sıra bilgili, güzel konuşan, iyi yetişmiş, şair mizaçlı iki kız kardeşi. Hüseyinle Bedrettin nikâhları altına alıp bacanak oldular.

Bedrettin o güne kadar hep akıl ve nakil bilimleriyle uğraşmış, içinin, gönlünün sesini dinlemeğe zaman bulamamıştı. Eğer, baldızı Marya olmasaydı, belki de öyle gidecek, Osmanlı - Türk tarihinin bir altın sayfası eksik kalacaktı.

"BÜYÜK SIR, BÜYÜK HİKMET İNSANDIR"

Bedrettin'in eşi Cazibe bir oğlan çocuk doğurmuştu : İsmail Paşa... (1) Doğum münasebetiyle bacanağı Ahlatlı Hüseyin ve baldızı Marya Şeyhin evine geldi. Bebeğin doğumu kutlandıktan sonra söz döndü, dolaştı, felsefeye ve tasavvufa dayandı.

Marya, eniştesine "Rüsûm İlimleri"nden vaz geçmesini, biraz içine ve gönlüne dönmesini tavsiye ediyordu :

"— Sen, bütün bu kitapları at, "Kitab-ı Mübîn" i oku, diyordu. Bu tozlu kitaplarda bulamayacağını, Kitab-ı Mübin'de bulacaksın."

"— Marya, Kitab-ı Mübin. demekle neyi kasdediyorsun?"

"— Cenab-ı Aliy-yül Murtaza'nın söylediği kitabı, yani "İnsan" ı kasdediyorum. Okuduğun kitapların sana hiç bir faydası olmayacak. Büyük sır, büyük hikmet, Kitab-ı Mübin'de yâni insan'dadır. Sultan'dan korkan, geçim endişesi çeken insanın yanı başında olacaksın. Dertlerine devâ bulacaksın."

"— Ama, ben bir kişiyim, ne yapabilirim ki?..."

"— Büyük halk toplulukları (Sevad-ı Âzam) birlerden meydana gelir. Deniz nasıl ki, damlalardan meydana gelirse..."

Bedrettin'in içi, ışıdı, aydınlandı. İnsanların mutluluğu için çalışırsa, kendisi de mutlanacaktı. Kuvvete karşı korku duyan, geçim sıkıntısından gözüne uykular girmiyen, her ân bir zorba tarafından esir edilerek köle diye pazarlara çekilmekten tedirgin olan insanların yardımına koşmalıydı.

Ertesi sabah, bütün kitaplarını Nil Nehrine attı. Bir kuş kadar hafif ve özgürdü artık...

Şeyh Bedrettin, önce Babası İsrail Bey den başlayarak bir çok hocalardan ders görmüştü. Fakat asıl uyarıcısı, Ahlatlı Hüseyin ile O'nun karısı ve kendisinin baldızı olan Marya'dır.

BABA KALBİ

Derin uykusundan uyanan Bedrettin, sadece kitaplarını Nil'e atmakla kalmadı. Üstündeki ağır, ipekli urbaları da şuna, buna dağıttı. Keçi kılından diktirdiği kaba çulları giyip o kıyafetle dolaştı Kahire sokaklarını... O, bir fantezinin peşinde değildi. Halk yığınları (Sevad-ı Âzam) nasıl yaşıyor, neler çekiyor, bunu bizzat nefsinde denemek istiyordu. Dâvâsını yürüteceği topluluğun içinde olmak, onlarla beraber, onlar gibi yaşamak istiyordu.

Haber, Edirneye ulaştı. Kadı İsrail, oğlunun kıl bir âba ile derbeder bir hayat sürdüğünü duyunca çok üzüldü. Adamlarından Şehne Musa'yı Mısır'a yolladı. Musa, Bedrettin'i alarak Edirneye, babasının yanına götürecek, gene eskisi gibi rahat ve nazlı yaşamasını sağlayacaktı.

Şehne Musa, Kahire sokaklarında efendisinin oğlunu fakir ve cezbeli bir derviş kılığında görünce çok üzüldü, boynuna sarılarak ağladı. Beraberce Edirneye dönmeleri için yalvarmağa başladı. Ne var ki, Bedrettin kendisini halka adamış, halkın mutluluğu için çareler arama yoluna girmişti.

Musanın getirdiği elbise ve paraları fıkara halka dağıttı. Edirneye dönme teklifini katiyetle reddetti.

Edirneye eli boş dönen Musa, olup bitenleri Kadı İsraile anlatınca, babası bir süre düşündü. Sonra :

"— O'na ilişmeyiniz, dedi. O, bizim bulamadığımız yolu buldu. İnşallah sonuna kadar varır. Tanrıdan dilerim ki, oğlum ikinci bir Beyazid-i Bistamî olsun!"

Gelecek sayıda

- **Şeyh Bedrettin'in zuhuru.**
- **İznik'te ikamete memur edilişi ve kaçışı.**
- **Muhakeme edilişi ve idamı.**

(1) Şeyh Bedrettin'in ilk çocuğu, Cazibeden doğan İsmail Paşa veya Beşe'dir. Şeyh hakkında bize en doğru ve kuvvetli bilgiyi veren torunu Hafız Halil, işte bu İsmail Paşa (veya Beşe) nin oğludur.

"MUTLAKA KAZANACAĞIZ!" **Büyük Taarruzdan evvel Meclis binası önünde Yunan mezalimine karşı yapılan mitingde Mustafa Kemal Paşa, Papa Eftim'in de konuşmasını istemişti. Hazırlıksız olduğunu söyliyerek konuşmak istemiyen Eftim, Paşanın, "İçinden geldiği gibi konuş" demesi üzerine hemen Büyük Millet Meclisinin bahçe duvarına fırlamış, gür sesile Patrikhanenin ihanetini, Türk Ortodokslarının mal ve canları ile Milli Mücadeleye katıldıklarını söylemiş, Hazret-i Davut ile Goryat'ın savaşını misal göstererek "Düşmanlarımızın herşeyi var. Bizim silâh ve cephanemiz yok amma, göğsümüzde imanımız var; mutlaka kazanacağız. Fener Patrikhanesinin ihanet mumunu söndüreceğiz, muzaffer olacağız." demişti. Yukarıdaki klişede Papa Eftim, bu miting sırasında Büyük Millet Meclisi duvarı üzerinden halka hitap ederken görülmektedir.**

Türk dostu değil,
Türk oğlu Türk

PAPA EFTİM'İN ARKASINDAN

Yazan : Nureddin PEKER

Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türklerden olup, Müslümanlığın zuhurundan Malazgirt savaşına kadar Bizanslıların zoru ile Hıristiyanlığı kabul etmiş bulunan Türk Ortodoksları, Mutlakıyet Devrinde dînen bağlı oldukları Fener Patrikhanesinin gizli olarak yürüttüğü Grek siyaseti zorlamalarına rağmen hiç bir vakit Yunanlılaşmamışlar ve Türk atalarından kalma görenek ve geleneklerini kaybetmiyerek millî varlıklarını korumuşlardır. Meselâ, Arslan Oğulları, Kaplan Oğulları, Çimen Oğulları, Pamuk Oğulları, Kasap Oğulları, Gülbalı Oğulları gibi soyadlarını kullanmışlar, ana dillerini muhafaza etmişler, Müslüman Türk ırkdaşlarile bir aile gibi geçinmişler, onlara evlenmelerinde sadıçlık, kirvalık yaparak Türk törelerine bağlı kalmışlardır.

Bu soydaşlarımız, Hıristiyanlığı kabul ettikleri çağlarda, Ortodoksluğun ana dili olan Grekçe duaların manalarını anlıyamadıklarından, yavaş yavaş İncil ve diğer kilise kitaplarını Türkçeye tercüme etmişlerdir. Bu akım, git-

Papa Eftim Kimdir?

Romalıların Hıristiyanlaştırdığı Turanî Türk boylarından olan Papa Eftim, 1884 yılında, Yozgat'ın Akdağmadeni kazasının İstanbulloğlu mahallesinde doğdu. Babasının adı, Karahisarlı Oğullarından Baraş'tır. İlk ve orta tahsilini Akdağmadeninde yaptı. Zekâsı ve çalışkanlığı ile hocası Şevki Efendinin dikkatini çekti. Arkadaşlarının Kur'an-ı Kerim ezberlemelerine imrenerek İncil'i ezberledi. 21 yaşında iken ruhban mesleğine girdi.

1908 de Ankara'ya gelerek babasının mesleği olan manifaturacılığa başladı. 1912 de Diyagoz, 1915 de seçimle papaz oldu ve Akdağmadenine döndü. 1918 de Keskin Metropolit vekili iken Fener Patrikhanesinin tutumunu protesto ederek "Müstakil Türk Ortodoks Patrikhanesi"ni kurdu ve ölümüne kadar başında kaldı.

Papa Eftim, Fener Patrikhanesi dini siyasete alet ettiğinden, 65 yıl onlarla mücadele etti.

"Ben Türk dostu Eftim değil, Türk oğlu Türk'üm" **diyen Papa Eftim, mart 1968 de, 84 yaşında iken hayata gözlerini yumdu.**

★ ★ ★

tikçe güçlenmiştir. Son zamanlarda İstanbul'da Grek harflerile Türkçe olarak "Anadolu" ve "Asya" adlarında iki de gazete çıkarmağa başlamışlardır.

FENER PATRİKHANESİNİN DEĞİŞMİYEN SİYASETİ

Fener Patrikhanesi, Türk Ortodokslarını Yunanlaştırmak için önce Kayseri'de, Zincirdere'de bir ruhban okulu açmış, bunu daha sonra açılan kız yetimhane okulları takip etmiştir. Bu okullarda Yunanistandan getirttiği Megalo - İdea'cı profesörlere yetiştirtdiği öğretmenleri, Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki Rum okullarına gönderen Fener Patrikhanesi, maalesef bazı yerlerde muvaffak da olmuştur. Bu öğretmenler, talebelerine devamlı telkinlerde bulunduklarından, yavaş yavaş Türk Ortodoksları, Türkçe soyadlarının karşılığı olan Grekçe isimleri kullanmağa başlamışlardır. Bugün dahi İstanbul'da bazı Ortodokslar, kendilerine Türkçe Arslanoğlu yerine Grekçe Leondiyadis, Pamuk Oğulları yerine Vanvikidis, Gülbalı Oğulları yerine Antomelidis dedirtmektedirler. Rumlar, o zamandan beri, "Büyük Yunanistan" hayallerine kavuşmak için, Rum dilini konuşan bir kuşak hazırlamak amacını gütmüşlerdir.

Türk Ortodoksları, evvelâ dinî isim diye Yorgi, Dimitri olarak vaftiz edildikleri halde, sonradan Rum adları olan Evripidis, Sokrotis, Plâton gibi adlar almışlardır.

Tarihte, Müslümanlığın zuhurundan sonra İslâmiyeti kabul eden Türklerin zamanla Araplaşmaya doğru yöneltildikleri gibi, İslâmiyetten önce Hıristiyanlığı kabul etmiş Türk asıllı Ortodokslar da Yunanlılaştırılmak istenmiştir. Fakat ne Müslüman Türkler Arap olmuş, ne de Ortodoks Türkler Yunanlı olmuştur. Hepsi, dillerini, benliklerini, yaradılışlarındaki zekâ ve kabiliyetlerile korumuşlardır.

Papa Eftim, her vesile ile dindaşları olan Türk Ortodokslarını, Fener Patrikhanesinin bu sinsi siyasetine karşı uyarmış ve birleşmeye çağırmıştır.

PAPA EFTİM İLE MUSTAFA KEMAL PAŞANIN TANIŞMASI

Sevr muahedesile lokma lokma bölünerek yutulmak istenen Türk milletinin son durağı Ana-Vatanın en verimli bölgeleri Yunanlılara verilmişti. Bu yüzden şımaran Fener Patrikhanesi, yüz yıllardır bağlı bulunduğu Osmanlı Devletinden ayrılarak Yunanistan'a bağlandığını ilân etmiş, ayrıca kiliseler yolile Anadolu'daki Ortodokslara bir çağrıda bulunarak, Türk olmadıklarından millet vekili seçimlerine girmemelerini bildirmişti.

Bu sırada Keskin kazasının Metropolit vekili bulunan Akdağmadenli Papa Eftim, derhal kendisine bağlı olan cemaatini toplıyarak Fener Patrikhanesinin bu ihanetini protesto etmiş ve Millî Mücadeleye katılma kararını almıştır. Bu karar, geciktirilmeden hemen Ankara Hükümetine bildirilmiştir.

72 kilisenin vekili olan Eftim'in bu davranışı, Patrikhane ve İstanbul Hükümetince zararlı görüldüğünden, derhal tevkif edilmesi emrolunmuş, fakat bu emir, o sırada Keskin kaymakamı bulunan Avni Bey tarafından yerine getirilmemiştir.

Bu sırada Fener Patrikhanesinin bütün dünya milletlerine hitaben neşrettiği bir beyanname, derin akisler uyandırmıştı. Bu beyannamede şöyle deniyordu: **"Canavar, zalim Kemalistlerin zulmünden biz Hıristiyanları kurtarmaya geliniz!., Ankaradaki zehirli yuvalarını yıkmak için acele ediniz!.."**,

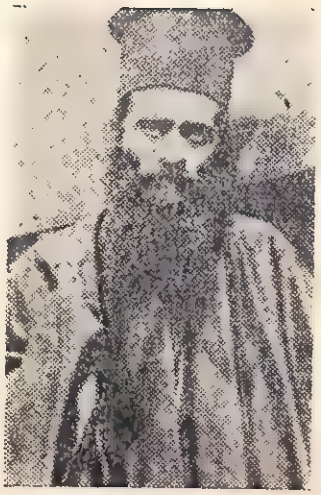

Millî Mücadele yıllarında Papa Eftim.

EFTİM'İN CEVABI

Bu beyannameye Türk Ortodoksları adına cevap veren Papa Eftim, Ankara Hükümetinin Hıristiyanlara iyi muamelede bulunduğunu, Fener Patrikhanesinin dini siyasete âlet ettiğini ileri sürmüş ve gazetecileri Anadoluya davet etmişti.

Eftim'in bu çağrısı üzerine birçok yabancı gazeteci Ankaraya gelmişti. Yabancı gazetecilerin Eftim'e ilk sualleri şu olmuştu :

"— Anadolu'da Türklerin Hıristiyanları öldürdükleri iddia edilmektedir; siz ne diyorsunuz?"

Papa Eftim bu suali şöyle cevaplandırmıştı.:

"— Evet... Bu iddianın yalanı yok, yanlışı vardır: Millî Hükümete ve Türk millî davasına ihanet edenlerden İstiklâl Mahkemelerinde ihanetleri tahakkuk eden Rum ve Ermenilerden fazla Müslüman Türkler idam edilmişlerdir. Yozgat isyanında beş Rum'un ihaneti sabit olmuş, asılmışsa; ihaneti ortaya çıkan elli ileri gelen Müslüman Türk de idam edilmiştir. Akdağmadeni, Konya ve sair yerlerde de durum böyledir."

Bu cevap üzerine yabancı gazeteciler, Millî Mücadele Liderleri ile de görüş-

Rapor ne oldu?

Türk Ortodoks Kilisesinin kurucusu Papa Eftim Evenerol, Millî Mücadelenin devamı müddetince Ankara saflarında hizmet etmiş, Lozan sulh müzakereleri sırasında Patrikhanenin Türk hudutları içinde kalıp kalmaması tartışılırken, Başvekil rahmetli Rauf Orbay'a bir "rapor" vermişti. Rauf Bey bu raporu özel bir kurye ile Lozan'a göndermişti. Doktor Rıza Nur hatıralarında bu bilgilerin kendileri için tarihî ve değerli mesnet teşkil ettiğini kaydeder ve der ki :

"— Fener Patrikhanesinin nasıl ihanet ve fesad yuvası olduğunu bu rapordan daha vecîz izah etmek imkânsızdır. Osmanlı idaresinde asırlarca sedakat ve samimiyetle yaşamış, bu memleketin öz evlâtlarından kendilerini ayırmamış, Türklerle beraber gülmüş, beraber ağlamış, ve denilebilir ki Hıristiyan Türk olarak kalmış ve şimdi zerresine rastlanmıyan sadık tebeanın son mümessillerinden olan Yozgad'ın Akdağmadeninde doğmuş bu zatın her kısmı tarihî değeri müsbet vesikalara bağlı ifşaatı, Fener Patrikhanesinin istikbalde de Türklüğü yıkıcı ve ezici her hareketin yanı başında, Bizans ruhunun, Megalo - İdea'nın, Büyük Yunanistan rüyasının bağrımızda beslediğimiz tahrikçisi olduğunu anlatır. Her Türk ibretle okumalı ve uyanık olmalıdır."

Peki... Fakat bu RAPOR nerededir? Niçin neşredilmemiştir? Niçin Papa Eftim mücadelelerinde yalnız bırakılmış, hattâ haksızlıklara uğramıştır ?

Sorabilir miyiz : Bu rapor nerede ve ne oldu ?

müşler, gezip görerek Anadoludaki ayaklanmanın Müslümanlık - Hıristiyanlık meselesi olmayıp, İstiklâl ve Hürriyet davası olduğunu görmüşler ve hadiseyi bu şekilde ele alarak dünya efkârını aydınlatmışlardı.

Millî Mücadelenin buhranlı günlerinde Ankara Hükümetinin safında yer alan Eftim, bütün bunlardan başka Yunanlıların teşvikile Akdağmadeni dağlarına çıkan Rum çetecilerini dağdan indirmiş, Puntoscular ihanetlerini önlemek için çok çaba sarfetmiştir.

Kayseri'de toplanan Türk Ortodoksları kongresinin kararile Ankara hükümeti nezdinde "Türk Ortodoksları cemaat ve kiliseleri umumî vekili ve murahhası" seçilen Papa Eftim, Millî hükümet tarafından tanınarak Ankaraya gelmiş ve düşmanın vatandan kovulması na kadar Mustafa Kemal'in emrinde çalışmıştır.

Türk - Yunan dostluğunun kuruluşundan sonra Galatadaki Panayıya kilisesine çekilerek Türk Ortodoks cemaatinin başında dinî ve insanî görevile meşgul olan Papa Eftim, Türk - Yunan dostluğunun zaruretine kani olmakla beraber, Yunanlıların samimiyetine hiçbir zaman inanmamıştı. Nitekim Kıbrıs davasında Yunanlıların tutumu, Papa Eftim'i haklı çıkarmıştır.

Hayatı boyunca Türklüğe ve insanlığa bağlı kalan Millî Mücadele arkadaşım ve aziz dostum Papa Eftim'in ölümü ile kaybımız büyüktür. Yeğâne tesellimiz bu büyük mücahidin davasına, yerine geçen oğlu II. Patrik Dr. Turgut Evenerol'un devam edeceğine olan inancımızdır.

Basın : 12950

iyi plânlanan ve yürütülen
bir reklâm ve tanıtma faaliyeti
bir müessese için
masraf kapısı olmaktan çıkar;
karşılığını kat kat getirir.

BASIN İLÂN KURUMU

Cağaloğlu, Türkocağı Cad. no. 1, kat: 3
Telefon: 27 66 00 - 27 66 01. İstanbul

Tarih — 356

Mahmut Şevket Paşanın cenaze töreninde, Tarikat usûlü ile "Cenaze Tevhidi" okuyan, tekbir ve tehlil getiren İstanbul meşayihinden bir grup.

Usûl ve an'anelerile asırlarca devam eden

Tarikatlerde Cenaze Törenleri

Yazan : Cemaleddin Server REVNAKOĞLU

Tarikatlerde, **"âdâb-ı erkân"** denilen mazbut kaideler (kökleşmiş temel kurallar) vardı. Bunların kısaltılmışına "usûl" ismi verilirdi. Tekkelerin sırlandığı tarihe kadar asırlık gelenekler halinde yaşayan ve bütün icapları ile tatbik olunan bu hususiyetleri, Tarikat'e girmiyenler bilmezdi. Bilse de, kendi başına yapamazdı. Çünkü kollektif bir işti. Evvelâ zaman, mekân ve imkân, sonra da meydan ve ihvan bir araya gelmez ise, gelemiyorsa, hiçbiri icra olunamazdı. Yapılmak istenilse bile kemalini bulamazdı.

Tarih ve ilim bakımından tetkik ve tesbit edilmesinin, yine tarihe hizmet olacağını sandığımız bu özelliklerden biri de, cenaze kaldırılmasına mahsus olan muhteşem, ilâhî törenlerdi. Yıkanmasından, kefenlenmesinden, gömülmesine kadar her biri başka şekillerde yapılırdı. Bunlar, Tarikat usûl ve an'anesi halinde asırlarca devam edegelmişti. Zamanla bilenleri azalmış ve eksikleri çoğalmış olmakla beraber, Tekkelerin sırlandığı tarihe kadar yine de tatbik olunmakta idi.

Meselâ Mevlevilerde cenaze, Matbah-ı Şerif'te veya Meydan Odası'nın önündeki taşlıkta yıkanırdı. Nitekim son devrin ma'ruf Mevlevî şeyhlerinden Eyyub-Bahariye Mevlevihanesi postnişini, şair ve neyzen Hüseyin Fahreddin Dede Efendi'yi, Meydan Odası'nın taşlığında

yıkamışlardı. Vefatı, İstanbul'daki büyük kolera yıllarına rastladığı için, cesedini kireçlemişler, tabutunun içerisine boydan boya çinko döşemişlerdi (1).

MEVLEVİLERDE CENAZE TÖRENİ

Bir Mevlevî Şeyhinin veya Dedesinin vefatında, kendisine gasil verilirken, etrafında evvelâ Na't-i Mevlânâ (2), sonra da âyin-i şeriflerden biri okunurdu. Âyin-i Şerif okunurken, hâzirun (orada bulunanlar) beraberce İsm-i Celâl okurlardı. İsm-i Celâl, en ağır tavırda, fasılalı olarak okunurdu. Allah lâfz-ı celîlinin birinden birine geçerken perdesi, tenposu değişmezdi. Yalnız aralarında duraklama yapılırdı; bir "Subhâ nâllâh" diyecek kadar ara verilirdi. Gasil bitinceye kadar zikr-i şerif, bu şekilde kesintili olarak devam ederdi. En çok okunmakta olanı, İtrî'nin "Segâh" âyin-i şerifi idi (3).

Ey âşık-ı rûy-i tü hezarân âşık
Rû kerde besuy-i tü hezarân âşık

Ey sofî-i ehl-i safâ
Ezcan bîgû Allâh Huu
Vey âşık-ı aşk-ı vefâ
Ezcan bîgû Allah Huu.

Bu son parçalarında, **"Ey safâ ehli sofi; ey vefakâr âşık, candan, gönülden Allâh! de: Huu de.."** deniliyordu.

Âyin-i Şerif ile beraber okunan İsm-i Celâl'in şevkini arttırmak için bu kısmın, tecelliye göre bazen birkaç defa tekrar edildiği olurdu. Her mısraın sonunda, nakarat olarak şu ilâveler yapılırdı:

Can-ı men, cânân-ı men, Sultan-ı men
Hey yâr-i men, Sultan-ı men, makbul-i men

En sonu da, "terennüm"lere benzer şekilde şöyle biterdi:

Hey.. Hey.. Hey.. Hey.. Hey..
Yâr-ı men, Pîr-i men

CENAZE NASIL GÖTÜRÜLÜRDÜ?

Cenaze götürülürken en önde Mevlevî Şeyhleri, Dedegân, Âyinhânlar, sikke ve hırkalarını giyinmiş olarak büyük saflar halinde ağır adımlarla yürürler ve yürürken daima sağ başa uyarlardı.

Başka Tarikatlerden cenazeye gelmiş Şeyhler ve Halifeler de, Mevlevî Şeyhlerinin yanında ve aralarında, - kıdemlerine göre - yerlerini alırlardı. İsm-i Celâl'in ve İsm-i Hu'nun bir müddet idaresi, bazen bu şeyh efendilerden bir kıdemliye verilirdi.

Dışardan cenazeye katılanlar arasında musikişinaslar bulunursa, onlar da Âyinhanlar tarafına alınırdı. Cenaze giderken daima İsm-i Celâl, İsm-i Hu okunurdu. İsm-i Celâl'in okunması, **"Al - laaaah!"** diye kesik kesik iki heceye bölünürdü. İsm-i Celâl'in bu iki hecesi, adım atışların temposuna göre ayarlanmış olduğundan, söylenişi çok ağır ve uzunca bir tarzda olurdu. İkinci, üçüncü ve daha sonraki İsm-i Celâller, aynı tempoda, aynı tavırda birbirini ta-

---

(1) Evlâtları tarafından 24 Temmuz 1967 pazartesi günü yaptırılan nakil sırasında orada idik. Yıllarca önce yanmış, yıkılmış türbenin metrûk sahası içinde kalan kabirler ve bilhassa kendisinin lahdi açıldığı vakit, tabutun içinde çürümüş çinko parçaları göze çarpıyordu. Bu kalıntılar arasında boylu boyuna uzanmış yatan Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendinin cesedinden, uzviyetinden, tabiatile eser kalmamıştı. Fakat vücut kemikleri dağılmamıştı. Kendisinin vefatından altmış seneye yakın bir zaman sonra kemikleri, evlâd elile toplanıp moloz yığını halinde torbalara doldurulunca, yattığı yerde olsun huzur içinde bırakılmıyan Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi, ailesi efradı, büyükleri ve kabir komşuları ile birlikte, bir daha öldü..

(2) Buhûrî Zade Mustafa İtri'nin. Rast makamında bestelediği bu Nât-i Mevlânâ, aynı zamanda Tevşih ilâhî olduğundan, Tekkelerde, Mevlid-i Şeriflerin Mi'rac bahrinde okunurdu. Mevlevîhanelerdeki Âyin-i Şerif mecmualarında İtri'nin adı, sadece "Buhûri Mustafa Efendi" diye geçer. Mevlevîler, büyük üstadı bu isimle tanırlar.

(3) Devr-i Revan usûlünde yapılmıştır. "Segâh Âyini"nin "Selâm-i Evvel"i (birinci selâm) olduğu için sem'a başlarken en önce bu kısım okunurdu.

kip ederdi. Bu itibarla Mevlevî cenazeleri önünde İsm-i Celâl'in okunması, İsm-i Hu'nun çekilmesi çok ağır usûlde olduğundan ve her defasında kesinti yapıldığından, tabutun kabre götürülmesi bir hayli uzun sürerdi. Bilmiyen ve alışmıyanları halile şaşırtır, usandırırdı.

İSLÂMIN ESASINA GÖRE CENAZENİN GÖMÜLMESİ

Müslümanlığın esas hükümlerinde olduğu gibi, Bektaşî akidesinde de, insan vücudunun bir an önce aslına rücû etmesi (toprağa karışıp erimesi) matluptur, ve temel şartlardan biridir. Bunun için Bektaşîler, cenazeyi tabut ile gömmezlerdi. Anadolu'da bugün de böyledir. Üzerine taştan, mermerden mezar yapmazlar, baş ve ayak uclarına özel şekilde yaptırılmış, kenarları çentikli incecik tahtalar koymakla yetinirler. Her Tarikat mensubu için de, evvelce aynı şey yapılırdı. Derviş olsun, Şeyh olsun, kabre tabut ile indirilmezdi. Cesedin, hasıra sarılması şekli de sonradan çıkmıştır. **"Topraktan hâsıl, toprağa vâsıl"** düstur ve hakikatine daima riayet edilirdi. Kime ait olursa olsun, istisna yapılmazdı. Toprak ceset, hemen toprağa verilir; topraktan gelenin, toprağa karışması geciktirilmezdi.

Yukarıda söylediğimiz gibi, cenazenin tabutla gömülmesi, İslâm'ın esasında yoktur. Hele kabrin içine çimento lahid yapmak, üzerine beton atmak, gösteriş hastalığından doğmuş ve çabucak revaç bulmuştur. Zamanımızın almış yürümüş bir modası ve uydurması olmakla beraber aslâ dinî ve kitabî değildir. Manevî hiçbir değeri olmadığı için, altında yatana birşey kazandırmaz. Üstelik cesedin toprağa karışmasını geciktirdiği için meyyit'e eziyet vermek sayılır.

BEKTAŞİLERDE CENAZE TÖRENİ

Şer'i nizamı (dinî düzeni) meydana getiren "ahkâm" ve "evamir" in çoğuna ötedenberi muhalefeti ile tanınmış Bektaşîler, hayrete şayan derecede tuhaftır ki, Müslümanlığın bu hususdaki fıtrî ve tabiî emrine son derece riayet etmişler; daima sadakat göstermişlerdir. Elde olmıyan sebeplerle cenazeyi tabutla gömmek zarureti hasıl olursa, o zaman tabut kapağının ayak ucuna gelen kısmını kesmezler ve cesedi kimseye göstermezler.

Peygamber soyundan gelmediği için **"ma'sum"** sayılmıyan kimselerin arkasında namaz kılmıyan **"Şia"** mezhebine mensup Ca'ferî'ler gibi, aynı mezhep ve meşrebdeki Bektaşî ve Alevî'ler de maaşlı imamı, **"imam"** dan saymazlar. Onlarda meşrû ve meşrut olan, muteber sayılan, resmî vazife haline getirilmiş itibarî imamet değil, soydan ve kandan gelen manevî imamettir. Doğrusu da budur. Böyle olmıyanların imamlığı caiz ve sahih sayılmaz. Onları **"peş namaz"** yerine koyup, (Mihraba geçirip) namaza durmazlar. Cenazelerini de yıkatmazlar. Halen de böyledir.

Cenazeyi her yerde **"Baba"** gasleder. Şayet "Baba" bulunmazsa, veya cenaze yıkamak elinden gelmiyorsa, o zaman, bu işe eli yatkın içeriden bir Bektaşî **"Can"** ı, "Baba" nın tensibi ile bu vazifeyi ifa eyler.

Şayet buna da imkân bulunamıyorsa, o vakit diğer Tarikat mensuplarından, fakat yine Ca'ferî mezhebine bağlı Alevî Tarikatlerin Şeyh ve Dervişlerinden, bilhassa kudemasından (eskilerinden) birine, gasil işi havale edilir. Lâkin ne suretle olursa olsun, Tarikat dışında kalmış "Zâhir" sınıfına cenaze, kat'iyyen gösterilmez ve yıkatılmazdı. "Âyin-i Cem" erkânında olduğu gibi yabancının girmesi kat'iyyen yasaktır. Zira Tarikat ehlinin vücudu, Tarikatten olmıyana mahremdir. Bu yüzden eski Bektaşî'ler, hamama bile gitmezlerdi. Nasîb aldığı geceden göçüşüne kadar Dergâh'ın hamamında yıkanırlardı.

Gasil ve abdesten sonra cenazenin kefelenmesi, çeyizlenmesi (emanetlerinin koynuna konulmak suretile kendisine teslim edilmesi) yine "Baba"ya aitti. Evvelâ eski ve yeni kefeni (Nasîb aldığı gece üzerine giydirilen beyaz gömlek entari, Hilâfetinde tekrar giydiği diğer gömlek) üstüste giydirilir, şayet kollarından geçirilemiyorsa vücuduna sarılır; dışarıdan alınan son kefeni de, en üstüne konulur, uçlarından bağlanır ve bir daha açılmazdı.

"Muhibb" veya "Baba" nin "Fahr" i, "Tâc"ı, "Kemeri", "Kanberiyye"si konul

maz; sadece Tarikate girdiği zaman ilk giydiği örgü arakiyesi başına geçirilirdi. Bu örgü arakiye evlerde dikilmedir. Bunu Tekkede bacılar işlerdi. Sokakta satılmazdı. Daha eskiden bunun yerine beyaz keçe külâh kullanılırdı. Arakiyenin giydirilmesinden sonra boynuna "Tığ-ı Bend" i vurulur; ucları eline verilirdi. Buna **"gidiş cihazı - çeyizi"** denilirdi ve mühim hizmetlerden sayılırdı; "Baba" dan başkasına yaptırılamazdı.

Merhuma ilk defa Nasîb veren ve sonra Çeyizleyen (giydiren) kendi "Baba" sı, orada değilse, diğer "Baba" lardan bir kıdemlisi, bu hizmeti vekâlet suretile görebilirdi. Bu esnada "Zâhir" den (dışarıdan) hiç kimse orada bulundurulmazdı.

SON MERASİM

Göçen zat "Baba" ise, tabutuna konulmadan önce istiyenler, onu "Niyaz"a gelirlerdi (ziyaret ederlerdi; hayatta imiş gibi kendisine aynı saygıyı gösterirlerdi). "Baba" nın başındaki arakiyeyi, sonra göğsünü, daha sonra elini ve dizlerini öperlerdi. "Niyaz" ını bu suretle bitiren "Can" lar, geri geri çekilerek yerlerini, sırada bekliyenlere bırakırlardı.

Baba, kendi vasiyeti sırasında **"Bir gece dinleneyim"** (aranızda kalayım) dedi ise, onu bir gece Meydan Odasında bırakırlardı. Etrafında oniki çerağ (şamdan) uyandırılırdı. Baş ucunda ayrı bir şamdan yanardı. Mumu tamamiyle eriyip bitmeden kaldırılmazdı.

Cenazenin yanında hiçbir şey okunmaz, hiç kimse bulunmazdı; kapıyı kilitleyip herkes dışarıya çıkardı.

Sırlandığı gece (gömüldüğü akşam) kendi Tekkesinde veya göçtüğü yerde büyüklü - küçüklü çerağlar uyandırılır; hayrına kurban tığlanır (kesilir, dağıtılır), helvası yapılır, akşam lokmasından (yemeğinden) sonra namaza girilir, "Âyin-i Cem" açılır; Kur'an-ı Kerim, Mevlid-i Şerif veya Mersiye okunur; sonunda "Baba" Efendi Gülbenk çeker; merhumun ruh-i revanını şâd eylerdi. Fakat "İskat" ve emsali gibi İslâmın aslında olmıyan ve ibadetten sayılan uydurma âdetler aslâ yapılmazdı.

Merasim bu şekilde bazen sabaha kadar devam ederdi. Lâkin bitse de, bitmese de, Meydan gün doğuncaya kadar açık tutulurdu.

Kabre konulmasının yedinci ve kırkıncı gecelerinde bu usûl, aynen tekrar edilirdi. Vefat haberini sonradan duyanların ve uzaktan gelenlerin iştiraki ile bu geceler, daha da kalabalık ve cemiyetli olurdu. Buna **"Hayır Gecesi"** de nilirdi.

★ ★ ★

Şeyhin, Halifenin veya Dervişin vefatında yapılan merasim, birbirinden farklı olmamakla beraber, ufak tefek bazı değişiklikleri vardı. Meselâ Tekke Şeyhinin göçüşü, zikir esnasında olursa, yahut böyle bir haber, zikrin sırasında gelirse, Âyin-i Şerif, - hangi Esmân'ın üzerinden olursa olsun - derhal **İsm-i Hayy'a** çevrilirdi ve perde düşerdi. Dergâhın şeyhzadesi (şeyh efendinin oğlu) orada bulunuyorsa ve kendi Tarikadından mücaz ve müstahlef ise (Meydan açmaya, şeyhlik etmeye yetkili ve izinli olduğu biliniyorsa) zikrin idaresini hemen üzerine alır ve kaldığı yerden yürütürdü. Yahut Dergâhın Halifelerinden kıdemli bir zat, Âyin-i Şerifi idareye başlardı. Bunlar da tesadüfen mevcut değilse, zikir meydanı, kendi "yol" una en yakın bir başka Tarikın kıdemli meşayihinden birine bırakılırdı. Âyin-i Şerif, usûl, erkân bozulmadan sonuna kadar bu suretle devam ederdi. Ve asla raksan ilâhiler (oynak besteli eserler) okunmazdı. Zâkirin "Taksim" etmesi de, ağır ve sakin tavırda olurdu.

Şeyh Efendinin naaşı, Tevhidhaneye getirilir ve Mihrab Postunun önüne uzatılırdı. Baş ucunda buhurdan uyandırılır (yanar) ve üstü Kâbe örtüsü ile örtülürdü. Yahut şal konulurdu. Onun da üzerine şeyhin "feracesi" (uzun kollu geniş cübbesi) çekilirdi. Şal veya Kâbe örtüsü bulunmazsa, şeyh efendi doğrudan doğruya ferace altına alınırdı.

Zikr-i Şerif sona erince herkes dışarıya çıkar; Dergâhın kendi ihvanı, şeyh efendinin başucunda sıra ile nöbet tutarlardı.

Gelecek sayıda

- **Diğer tarikatlerde Değişik safhalar.**

Varolma veya yokolma günlerinin idarecileri

Millî Mücadelede VALİLER

Yazan : Feridun KANDEMİR

Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi açılıp da, Millî Hükûmet kurulduktan sonra, memleketin umumî vaziyetini yakından görüp incelemek üzere Fevzi Paşa ile birlikte yurd gezisine çıkmış, bu arada güneye de yönelerek, 5 Ağustos 1920 de Pozantıya varmıştı. Burada, Çukurova'nın dört bir tarafından gelen millî hareket temsilcileri ve halkla hasbıhal ederken, Toros eteklerinden Akdeniz kıyılarına kadarki geniş sahada, Fransızlara karşı yer yer yapılmakta olan gerilla harbini beğendiğini söylemiş ve bu şekilde savaşa devam edilmesini tavsiye etmişti. Paşa, ilk ihtiyaçlarının ve isteklerinin nelerden ibaret olduğunu sorduğu zaman, hemen hemen her ayak bastığı, her hatır sorduğu köyde ve kentte, aldığı cevap aynı olmuştu: Mücahitler de, halk da, ağa da, ırgad da her şeyden önce **"Vali"** istiyorlardı.

İstanbul'un düşman işgali altına girmesi üzerine Anadolu, fiilen ortadan kalkan "hükûmet nüfuz ve otoritesi" ni mümkün mertebe tesis edebilecek kabiliyet ve kudrette, aklı başında, tecrübeli, dürüst ve cesur valiler, istiyordu.

Bu istek her yerde öylesine önemli ve âcildi ki, mücahitlerin silâh ve cephane istekleri bile bundan sonra geliyordu.

Fakat Ankara'ya bile doğru dürüst bir vali, Haymana'ya bir kaymakam bulunamadığı için, Tanrının günü istasyona gelen her trenden **"acaba işe yarar biri çıkar mı?"** diye idareci arayan millî hükûmet erkânı dört bir tarafın bunca isteğini nasıl karşılayabilirlerdi?

Millî Mücadelede Türkiyenin seçimle iş başına gelmiş ilk Valisi İsmail Safa Bey (Özler).

İkinci Meşrutiyet devrinin Muammer ve Rahmi Beyler gibi ünlü valileri ile meslekden yetişmiş güzide idare âmirleri, kimi Bekirağa Bölüğüne tıkılmış, kimi Malta'ya sürülmüş, veya bir tarafa sinmiş, gitmiş, hepsi artık hayal olmuştu.

Sonra, içinde bulunduğumuz günler, bugünlerin özelliğini kavramış, yani millî hareketi benimsemiş, ona göre bir idareci olma vasıflarını haiz bulunan adamlara ihtiyaç gösteriyordu. Bilhassa "Pozantı" gibi, tâ Suriye sınırına kadar alabildiğine uzanıp yayılan - ve içine şimdiki yedi sekiz vilâyeti alan - koskoca bir boğuşma, kaynaşma sahasına ehil bir vali bulmak, cidden mesele idi.

Mustafa Kemal Paşa da bunu düşünerek, ne yapacağını bilemeyince, karşısındakilere hiç beklemedikleri bir teklifde bulunmak zorunda kaldı :

"— Ne halde, ne müşkül şartlar içinde bulunduğunuzu görüyorum. Sizin bu nazik vaziyetinizi kavrayamıyacak bir yabancının başınıza vali olarak gelmesi ile düzeninizin bozulmasından korkarım. Bu sebeple, yine sizden birinin, sizin itimadınızı kazanmış bir hemşehrinizin buraya vali olmasını münasip görüyorum. En doğrusu budur. İçinizden valilik vazifesini kabul edecek arkadaşı siz seçin ve hemen şu bitişik odaya gidip, başbaşa vererek, bu işi bitirip, bana da haber verin. Derhal tasdik ile muamelesini yaptırır, hemen bugün makamına oturturuz."

Bu teklif ilk bakışta yadırganıyorsa da, nihayet pek hoşa gidiyor ve bütün o kalabalığın temsilcileri Çukurova çevresinin valiliğe elverişli en ünlü ve olgun şahsiyeti olarak mülkiye livalarından (sivil) Eliyeşilzade Sadık Paşayı seçiyorlar. Sadık Paşa da : **"Bu nazik devirde vali olarak size dağlarda, tepelerde, at sırtlarında cephelerde dolaşacak genç, dinç adam lâzımdır; benim gibi yetmişini aşmış, hasta bir ihtiyarın harcı değildir bu iş... Gelin, içimizde her bakımdan bu işin ehli olan Mersin Mebusu İsmail Safa Beyi seçelim... Ben ilk reyi ona veriyorum..."** diye kendi yerine Safa Beyi seçdirmiş; o da bu vazifeyi ancak vekil olarak kabul edebileceğini söylemiş ve keyfiyet Mustafa Kemal Paşaya arzedilince, Türkiyenin ilk "halk oyu ile seçilmiş valisi" hemen kadrosunu derleyip toplayarak, işbaşına oturmuştu.

Bu ilk denemenin verdiği netice, hiç de fena olmamıştı. Halk, kendi seçtiği idare adamının etrafında toplanarak, her hususda ona yardımcı olmakdan zevk duymuştu ama, her yer, o günkü "Pozantı" ya benzemiyor, mevzuat denen muazzam kıskaç da, bu denemeyi başka yerlerde tekrarlamaya imkân vermiyordu. Başka yerler derken, o günlerde Anadolunun âsayiş ve emniyet, rahat ve huzur bakımından en düzenli bölgesi sayılan Doğu'da bile durumun ne merkezde olduğunu Kâzım Karabekir Paşa şöyle anlatır :

"Hükümet ve jandarma kadrolarının boşlukları, yani adamsızlık bir dert haline gelmişti. İzinli giden memurlar geri gelmiyordu. Gidenler gelmediklerinden, kalanlar da gönderilmiyor ve bundan dolayı haklı olarak izin isteyip de alamayan bazı genç zabit ve memurlar, hatta efradı da teşvik ederek, Kafkasya'ya kaçmağa kadar varmışlardı. Bitlis vilâyeti dahil olduğu halde Erzurum'a kadar her tarafta hükümet memurları, hep izin yoluyla savuşmuş ve bu yüzden idare işleri, yani hükümet mekanizması yerlilerin eline teslim edilmişti.

Şimdi en emin ve metin olması lâzımgelen şarkda, birçok makamlar yazık ki, aciz ve asabı bozuk veya şüpheli ellerde kalmıştı. Hele valilerle, belli başlı hükümet erkânı acz içinde idiler. Ahvale vukufları yoktu. Milli harekete aleyhdarlık edenler de, bizi ayrıca uğraştırıyorlardı."

MİLLÎ MÜCADELEYE CEPHE ALANLAR

Kâzım Karabekir Paşa ile birlikte Mustafa Kemal Paşayı bir hayli endişeye düşürerek günlerce uğraşdıranların ilki, Malatya Valisi Galip Beydir ki, padişah hükümeti ve yabancıların müşterek bir teşebbüsüyle Kürtleri peşine takarak Mustafa Kemal aleyhine harekete geçmiş, şiddetli tâkibata uğradığını görünce de sınırı geçerek, Suriye'ye iltica etmeğe mecbur olmuştu.

Bir de Trabzon Valisi Galip Bey vardı ki, bir başka türlü hain olan bu bahtsızı da Kâzım Karabekir Paşa şöyle anlatır :

"— Kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen, dili hiç bir zaman vicdanının tercümanı olmayan, çalıp çırpmak, borç yapmaktan hoşlanan ve daima rakı içip, kumar oynayan bu valinin İstanbul ile sıkı irtibatta bulunduğu ve Damat Ferit Paşanın adamı olduğu, bundan dolayı da mütemadiyen halkı millî hareket aleyhine tahrik ettiği kat'î şekilde sabit olunca, muhafaza altında Erzurum'a getirilmesine karar verdim. Fakat uğrayacağı akibeti sezince, bir vapura atlayarak Trabzon'a kaçıp İstanbul'a gitti.

Anadolu'da yer yer beliren bu gibi seciyesiz ve ahlâksız valiler karşısında artık daha dikkatli ve tedbirli davranmamız lûzumu kendini göstermişti."

Mustafa Kemal Paşa da, 18 Eylül 1919 günü Sivas'dan makine başında, Erzurumdaki Kâzım Karabekir Paşa ile görüşürken, şu haberi verir :

"— Zat-ı devletlerini temin ederim ki, İngilizlerden ikiyüz bin İngiliz lirası aldığı tahakkuk eden Konya Valisi Cemal ve yine İngilizlerden yüz elli bin lira aldığı tahakkuk eden Dahiliye Nazırı Âdil Beylerle, İngilizlerden bu miktarlardan da fazla İngiliz lirası aldığı tahakkuk eden Ankara Valisi Muhiddin Paşanın Sivas Kongresi ve Heyet-i Temsiliyenin son kararları hakkında umumî efkârı bulandırıp zehirlemek için yaptıkları propagandalar tesirsiz kalmamaktadır."

ATATÜRK'ÜN ANLATTIKLARI

Bu konuda Atatürk "Nutuk" da şunları söyler :

"Millî cereyan aleyhinde hâince hareketlerde bulunduğu tahakkuk eden Ankara Valisi Muhiddin Paşa, hususî bir maksatla devre çıkmıştı. 13 Eylülde Çorum'da bulunuyordu. Yakalanıp muhafaza altında Sivas'a gönderilmesi, Ankarada kolordu kumandanına ve Samsunda Beşinci Kafkas Fırkası Kumandanına emir verildi. Muhiddin Paşa mevkuf olarak Sivas'a getirilmişti. Kendisile bizzat görüştüm. Lûzumlu nasihatlerde ve ihtarlarda bulunduktan sonra, yaşına hörmeten Samsun üzerinden İstanbul'a gönderdim. Çorum mutasarrıfı (vali ile kaymakam arasındaki idare âmiri) Samih Fethi Bey de, üç dört gün sonra hususî tarzda davet olundu.

Millî harekâta muhalefetleri anlaşılan Niğde mutasarrıfı, muhasebecisi ve komiserinin muhafaza altında Sivas'a gönderilmeleri, 16 Eylülde Niğde fırka kumandanlığına emrolundu.

Kastamonuda vali bulunan İbrahim Bey, ben ordu müfettişi iken, erkânıharbiye reisim bulunan Albay Kâzım Beyin şahsen tanıdığı bir zat idi. Bu sebeple, kendisine her türlü esrar tevdi olunmuştu. Aramızda şifre muhabereleri oluyordu. Kendisi İstanbul hükümeti tarafından merkeze davet olundu. Bu davete asla icabet etmemesi lâzım gelirken, anlaşılmaz düşünceler

Millî Mücadelenin en kritik günlerinde İkmal bölgesi Kastamonu'da millî harekâta büyük hizmetlerde bulunan vali Kütahyalı Cemal Bey.

ve sebeplerle - İstanbul'da tevkif olunmak için - Kastamonudan ayrılmıştı. İstanbul, İbrahim Beyin yerine bir başkasını Kastamonuya vali tayin etmiş bulunuyordu. Onun tevkifini icap edenlere emrettik. Bu meselede enteresan küçük bir safha oldu."

Atatürk'ün bu enteresan dediği safha şöyle olmuştur :

Kendisine yeni gelecek valiyi tevkif etmesi emrolunan Kastamonu mevki kumandanı Osman Bey de, buraya yeni tayin olmuştu. Ancak 16 Eylülde Kastamonu'ya gelebilen Osman Bey, gelir gelmez nasıl bir tuzağa düşdüğünü o gece sabaha karşı Mustafa Kemal Paşaya makine başında şöyle anlatmıştı :

"— Bugün Kastamonu'ya geldim. İstanbul hükümetinin adamları, vali vekili ve jandarma kumandanının dessaslığı ile evimde tevkif edildim.

Hamiyyet timsâli zabitlerimizin himmetile şimdi kurtuldum. Ben de vali vekilini jandarma alay kumandanı ile beraber tevkif ettirdim. Telgrafhaneyi işgal ettim. Buradaki vaziyet mühimdir, Kongreye istirham ederim, bütün

kararlarından burayı haberdar ederek, muhterem Kastamonu ahalisini tenvir buyursun. Yeni valinin İnebolu'ya vardığı haber alındı. Hakkında ne muamele yapılacaktır?"

Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, yine makine başında evvelâ Kastamonu'nun durumu hakkında izahat aldıktan sonra, Osman Beye verdiği emirle, derhal bütün askerî ve mülkî kuvvetlere el koyarak, vali vekâletini üstüne almasını ve İnebolu'dan gelmekte olan yeni vali Ali Rıza Beyi derhal tevkif ettirecek tedbirler almasını bildirmişti.

Kastamonu ve havalisi kumandanı Osman Bey, emrindeki topu topu iki yüz elli kişilik taburla, dört makinalı, bir mitralyöz bölüğünden ibaret derme çatma kuvvetile bu emri yerine getirdikten başka, Kastomonuya bağlı kazalardaki idare amirlerini de yine Mustafa Kemal Paşanın verdiği direktif gereğince birer birer yola getirmeğe muvaffak olmuştu.

Fakat o günlerde Anadoludaki bütün Valiler böyle değillerdi. Elbette içlerinde millî dâvâyı kavrayıp benimsemiş hatta bu uğurda canla başla sonuna kadar işbirliğile çalışmış olanlar da vardı. Gelecek yazımızda bunları size pek enteresan özellikleriyle tanıtmağa çalışacağız.

AKBANK

YENİ YILDA
ÇİFTEHAVUZLAR
İKRAMİYE
APARTMANLARI
SİTESİNDEN
KALORİFERLİ TAMAMEN
PARKELİ ŞAHANE
DAİRELER
VERMEĞE DEVAM
EDİYOR

35

APARTMAN DAİRESİ

AKBANK

Tarih — 357

Son yılların en büyük casusluğu

U - 2 Uçakları Hadisesi

XXI. Yüzyılda "soğuk harb" in tarihini yazacak olanlar, geçen yüzyıldaki en önemli haber-alma olayının, o gerginlik zamanında Adana civarındaki çorak bir ovada üslenmiş küçük bir Amerikan havacı grupu tarafından başarıldığını düşünmekten kendilerini alamıyacaklardır. Bu havacılar, çalışmaları gayet gizli tutulan "10-10 Keşif Müfrezesi" ne bağlıydılar ve dört yıla yakın bir süre Sovyetler Birliği üzerinde gizli uçuşlar yaparak fotograf çekmek ve band üzerine söz ve radar sinyalleri kaydetmek suretiyle, tonlarla bilgi getirmişlerdi. Şimdi aradan uzun zaman geçmiş, hâdise kapanmış bulunuyor. Bu işin nasıl olup bittiğini bir Amerikalı yazar olan ANDREW TULLY'den dinliyelim.

Bir U-2 uçağının yirmi dört bin metre yükseklikten resmini çektiği Sovyet havaalanı.

Gizli casusluk savaşının en önemli safhalarından birine konu teşkil ve çağdaş tarih üzerindeki etkileri çok büyük olan bu gizli uçuşlar silâh üslerini, askeri havaalanlarını, asker yığınaklarını, fabrikaları ve istihkâmları tesbit etmek imkânını vermişti. Yirmi dört bin metre yükseklikten uçaklar öyle net resimler çekiyorlardı ki, bunlara bakılınca, bir bisikletliyi, bir motosikletliden ayırdetmek mümkün oluyordu.

Bu uçakların radyoları radar istasyonlarını buluyordu. Bunların kaydedilen sinyalleri, belirli bölgelerdeki bütün

Sovyet uçaksavar ve hava savunma sistemini keşfetmek imkânını vermişti. Hâdise o zaman Birleşik Amerika ile Sovyet Rusya'nın arasını açmış, 1960 da Paris'te yapılması gereken **"Zirve Konferansı"** nı da akim bırakmıştı.

"10 - 10 Keşif Müfrezesi" nin çalışmaları 1953 de başladı. Lockheed uçak firması o yıl U-2 tipinde bir uçak yaptı. Uçağın motoru tepkili idi, kapladığı yer yirmi beş metreydi. Kanatları inceydi ama bütün uçağı ve onun muhtaç olduğu yakıtı taşıyabiliyordu. Uçak otuz bin metreye kadar yükselebiliyordu ve tamamen serbest olarak dolaşabildiği sekiz saat boyunca yarı - yarıya bir plânör gibi süzülerek altı bin kilometreden fazla bir mesafe üzerinde uçabilmekteydi.

AYDA 25.000 TÜRK LİRASI ALAN PİLOT

Pilot havalanmadan önce bir buçuk saat kadar dinleniyor ve oksijen teneffüs ediyor, böylece çok yükseklerde uçuş yapmağa hazırlanıyordu. Vücudüne mantar bir halka ile bağlanmış olan başlığı hava geçirmemekteydi. Bu yüzden pilot uçuştan önce ve uçuş esnasında yiyip içemiyordu. Sekiz saat havada kalan bir pilot çoğu zaman bitkin, yaralı bereli, susuzluktan ölü bir halde dönüyordu. Bu yepyeni uçağın vasıflarını gören Amerikan Gizli Casusluk Teşkilâtı faydalarını hemen kavradı ve bunu, mekanik ve elektronik araçlarla bilgiler toplama işinde kullanmağa karar verdi.

1956 da bir Amerikan pilot grupu Adana'daki İncirlik Amerikan hava üssüne geldi. Bunlar sekiz tane sivil pilottu, aralarında Francis Powers adında sevimli bir genç de vardı. Pilotlarla aileleri üssün batı ucunda tekerlekli, seyyar barakalara yerleştiler ve tam dört yıl orada üssün öbür sakinleriyle hemen hiç temas kurmaksızın, esrarlı bir yalnızlık içinde yaşadılar.

Resmî olarak Powers'le arkadaşları **"Havacılık ve Uzay Araştırmaları Millî İdaresi"** hesabına yüksek atmosfer tabakalarında araştırmalar yapıyorlardı. Defterlerde de bu idarenin memurları olarak değil, Lockheed uçak firmasının memurları olarak görünmekteydiler. Bu işin başlangıcında sözü geçen idare yeterince pilota sahip olmadığından, Lockheed firmasiyle bir sözleşme yaparak pilotları ondan tedarik etmişti. Gerçekte ise bu pilotların Amerikan Casusluk Teşkilâtiyle sözleşmeleri vardı ve ayda 2.500 dolar (yaklaşık olarak 25.000 TL.) alıyorlardı.

BAŞI DARDA KALIRSA ZEHİR İÇİVERECEK

Ruslar bu koyu mavi renkli uçakların yaptıkları uçuşlar karşısında protestoda bulunmakta gecikmediler, bunların kendi toprakları üzerinde uçarak çok içerilere kadar sokulduklarını iddia ettiler.

27 Nisan 1960 sabahı bir taşıt uçağı Powers'le 10-10 müfrezesinin öbür mensuplarını İncirlik'ten alıp Pakistan'da, Peşaver'deki Amerikan üssüne götürdü. Birkaç tane U-2 uçağı da başka pilotlar tarafından Peşaver'e götürüldü.

Bu grup Peşaver'de dört gün bekledi ve uçuş şartları elverişli hale gelince 1 mayısta Powers U - 2 uçağı ile bir defa daha uçuşa hazırlandı. O sabah aldığı emir şuydu: Peşaver'den Norveç'teki Bodö üssüne kadar 5300 km.lik bir uçuş yapacak, 24.000 metre yükseklikte kalacak, Aral Denizi, Sverdlovsk, Arkhangelsk ve Murmansk üzerinden geçecekti. Powers 1958 de Bodö'ye bir defa daha inmiş olduğundan bu üssü iyi biliyordu. İzliyeceği yol, harita üzerinde belirtilmişti.

Yolda göreceği bazı havaalanlarını isterse haritaya işaret edecekti. Kendisine bir füze atış üssünün bulunması muhtemel yerle daha başka bazı yerler not ettirildi. Powers haritada kırmızı ve mavi ile işaretli yolu izliyecek, yine işaretli yerler üzerinden geçerken fotoğraf makineleriyle elektronik kayıt cihazlarını işletecekti. Bunun için gerekli cihazlar uçakta vardı. Kendisine ayrıca Rus parası ile altun paralar, bir de gümüş dolar verilmişti. Bu gümüş doların içinde kuvvetli bir zehir vardı. Başı darda kalırsa Powers bunu içecekti. Fakat ancak işkence gördüğü ve dayanamadığı takdirde yapacaktı bunu. Tehlike var denemezdi, hiçbir Rus uçağı veya füzesi 24.000 metreye yükselemiyordu çünkü.

Uçakta ayrıca pilotun, Rus toprağına

iniş yapmağa mecbur kalırsa U - 2 yi berhava etmesini sağlıyacak bir tertibat da vardı. Amerikan Casusluk Teşkilâtı Rusların, Amerikan uçağının sırlarını öğrenmesini istemiyorlardı. Ayrıca kayıt makinelerini de tahrip edecek bir tertibat vardı. Böylece Ruslar, Amerikalıların kendi mesajlarıyla sinyallerini kaydettiklerini anlıyamıyacaklardı.

Powers'in yanında iki yüz mermi atabilen, susturucu ile mücehhez bir tabanca, bir kama, balıkavı malzemesi, lâstik bir sandal, Sovyet Rusya Karayolları haritası, ateş yakmak ve işaret fişeği atmak için gerekli şeyler, bir elektrik feneri, iki pusula, yiyecek hulâsaları, 7.000 rublelik banknot, altın paralar, mecburî iniş hâlinde Rus vatandaşlarının kendisini haber vermelerini önlemeğe yarıyacak yüzüklerle saatler de bulunmaktaydı.

Moskova üzerinde tan yeri ağarırken Powers de Rus topraklarına girdi. O gün 1 Mayıs bayramı olduğundan çöpçüler ortalığı süpürüyorlardı. Amerika'da ise saat farkı yüzünden takvim 30 nisanı gösteriyordu, geceydi. Başkan Eisenhower Gettysburg'daki çiftliğine gitmiş olduğundan Beyaz Saray boştu. Yalnız resmî dairelerin bulunduğu bölümün pencerelerinde ışık vardı. On beş gün sonra Paris'te toplanacak olan Zirve Konferansının hazırlıkları, beş yıldan beri bu pencerelerin ardındaki bürolarda yapılmaktaydı.

POWERS'İN ÂMİRLERİ MERAK İÇİNDELER

Powers Peşaver'den havalandıktan sonra 20.000 metreye yükseldi ve sınırı aşmadan önce Afganistan dağlarının üzerinden geçti. Sovyet Rusya topraklarına girdikten sonra da kendisine verilen talimata uyarak fotoğraf ve kayıt cihazlarını işletmeğe başladı. U - 2 uçağının hangi şartlar altında inmeğe mecbur olduğu iyice bilinmemektedir. Ruslar bunun bir füze ile düşürüldüğünü iddia etmişlerdir. Amerikalılar ise Powers'in bir motor arızası yüzünden indiğini ileri sürmüşlerdir. Muhakkak sayılabilecek olan şu ki, Amerikan dinleme tertibatı hem Powers'le, hem de onu indirmeğe çalışan Rus uçaklarıyle temas halindeydi. Nitekim bu tertibat

U-2 uçağı ile Rusya üzerinde casusluk uçuşu yaparken yakalanıp mahkûm olan Amerikan pilotu Francis Powers.

sayesinde Amerikalılar Ruslardan daima çok şey öğrenmişlerdi. Bu sefer de dinleme tertibatı şu olayı ortaya koydu: Rus radarları Powers'in yapacağı uçuşu biliyorlardı ve sınırı geçer geçmez de nerede bulunduğunu keşfetmişlerdi. Rus avcı pilotlarının konuşmalarından anlaşıldığına göre Kızılların ellerinde Powers'i indirmeğe çabalıyan ve sesten hızlı giden avcı uçağı istasyonları vardı.

Powers Sverdlovsk üzerinde uçarken birdenbire motorunun arızalandığını bildirdi: Alçalmağa başlamıştı. Motoru yeniden işletebilecek kadar aşağıya inmeği bekliyordu. O sırada 15.000 m. yükseklikteydi.

Sonra hiç bir şey duymaz olunca Amerikalılar bir makine arızası sonucu Sverdlovsk bölgesinde yere indiğini sandılar. Hayatta olup olmadığını, uçağın yere indikten sonra ne halde olduğunu bilmiyorlardı.

Ruslar sonradan Rus havalarının düşmanca bir taarruz kasdiyle bile bile ihlâl edildiğini görerek Sovyet Hükûmetinin uçağı düşürme emrini verdiğini söylemişlerdi. Rus makamlarına göre Powers saat 8.53 de 24.000 metre yükseklikte bulunduğu sırada uçağına isabet eden bir füze ile indirilmişti.

Powers ise şunları anlattı sonradan: Sverdlovsk üzerinde, 24.000 metre yükseklikte bulunduğu sırada "turuncu bir şimşek" görmüş, bunun üzerine uçak alçalmağa başlamıştı. Bu iniş sırasında Powers uçağın kumanda âletleri üzerine yapışıp kaldığından, otomatik iskenesini işletip atlıyamamıştı.

Bununla birlikte biraz sonra uçağın kabin kapağını açmağa, sonra yerinden kurtulup dışarıya çıkmağa muvaffak olmuştu. Paraşütü otomatik olarak işlemiş, o da böylece yere inmişti. Başıboş kalan uçak da Sverdlovsk yakınlarında ve Moskova'ya 1.500 km. kadar uzak ta bir tarlaya düşüp parçalanmıştı.

Rus makamlarına göre Sverdlovsk halkından dört kişi Powers'in yere inişini görmüşler, onu yakalayıp üzerindeki silâhları almışlardı. Ona biraz su, bir sigara vererek en yakın karakola götürmüşler; Askerî Güvenlik Teşkilâtı mensupları da gelip onu oradan almışlardı.

Powers'in uçağı Rus topraklarında 2.000 km'den fazla yol gitmişti ve düştüğü sırada da kalabalık, 1 mayıs geçidinin başlamasını bekliyerek Moskova' daki Kızıl Meydanı hemen hemen doldurmuş bulunuyordu.

Çok geçmeden de Kruşçef'le öbür Rus idarecileri tribündeki yerlerini almışlardı. Tam saat 10 da geçit başlamıştı. Görünürde olağanüstü bir şey yoktu. Fakat tam saat 10.45 te Hava Ordusu Komutanı Mareşal Verşinin, geç kalmış olarak, tribünün arka tarafından içeriye girmiş, Kruşçef'un kulağına bir şeyler fısıldamıştı. Kızıl liderin U-2 uçağının düşürüldüğünü o anda öğrenmiş olması pek muhtemeldi.

UÇAĞIN DÜŞTÜĞÜ HABERİ YAYILIYOR

Amerika'da U-2 nin düşürüldüğü öğleye doğru öğrenilmiş olsa gerek: U-2 Norveç'teki Bodö üssüne gelmeyince bu gecikme Washington'a, ilgili makamlara bildirilmişti. Fakat o anda Powers'in sağ-salim olduğunu ve tevkif edilmek üzere Moskova'ya getirildiğini yalnız Ruslar biliyorlardı. 1 Mayıs akşamı ilgili Amerikan makamlarının temsilcileri Washington'da toplanıp işler ters gittiği takdirde söylenmesi gereken şeyi hazırladılar. Uçağın gerçek görevine hiç temas etmeksizin hazırladıkları bu formülü Adana yakınındaki İncirlik üssünün subayları da dahil, bütün kademelere bildirdiler.

Başlangıçta hiç bir şey olmadı: İki taraf da bildiri yayınlamadı. Ruslar herhalde Powers'i sorguya çekiyorlardı. Amerikalıların ise ortaya atılmak için bir sebepleri yoktu. Uçağın hangi noktaya düştüğünü tâyine çalışıyorlar, Powers'i de ölmüş sayıyorlardı.

O sırada, 3 Mayıs tarihinde de İstanbul'da bir NATO toplantısı tertiplenmiş, buna Amerika Dışişleri müsteşarı Herter de katılmıştı. Toplantıyı izliyen gazetecilerden biri Amerika' daki UPI Ajansına bir haber verdi : Türkiye'nin doğusundaki üssünden kalkan bir Amerikan uçağı geri dönmediği için kayıp sayılmıştı.

Ajans müdürü İncirlik üssünden bilgi isteyince oradan da ona bir uçağın iki gündür ortada olmadığı bildirildi. Son olarak da uçağın İran sınırına doğru giderken güçlüğe uğradığının öğrenildiğini ilâve etti. Ajans Müdürü bu haberi 3 mayısta New York bürosuna bildirdi. Haber oraya saat 8 de ulaştı. Bu büro bir Amerikan uçağının Sovyet sınırı yakınında kaybolduğunu ilginç buldu. Haberi bütün Kuzey Amerika'ya yaydı.

KRUŞÇEF BAKLAYI AĞZINDAN ÇIKARIYOR

Basın bu habere genel olarak hiç önem vermedi. Bunu yalnız birkaç gazete yayınladı. O gün gazetelerde de önemli haberler yoktu zaten. Başkan Eisenhower sabah kahvaltısını Cumhuriyetçi parlâmento üyelerinden bir grupla etti, sonra Hindistan'a gönderilecek buğdaylarla ilgili bir anlaşma imzaladı. Öğleden sonra golf oynadı. Paris'te Zirve Konferansı için Elysee sarayında harıl-harıl hazırlık yapılıyordu.

Kruşçev ise bombasını patlatmak için vaktin, saatin gelmesini kurnazca bekliyordu. 5 Mayıs sabahı Kremlin sarayının toplantı salonunda, üç gün çalışmak üzere toplanmış olan Yüksek Sovyet Şûrası huzurunda, tam oturum açıldığı sırada baklayı ağzından çıkardı. Her zaman olduğu gibi ilk sözü o aldı. Üç saat süren, iç işlerle ilgili sıkıcı bir nutuk çektikten sonra sürprizini yaptı :

Önce normal tonla başlayıp gittikçe sesini yükselterek, casusluk yapan bir Amerikan uçağının Sovyet Rusya'da düşürüldüğünü bildirdi. Nerede dü-

şürüldüğünü, pilotun hayatta olup olmadığını söylemedi. Fakat topraklarında Amerikalılara üs veren ülkelere ve bu arada Türkiye'ye **"ateşle oynadıkları"** yolunda bir ihtarda bulunduktan sonra konuyu hem Birleşik Amerika, hem Birleşmiş Milletler nezdinde şiddetle protesto edeceğini bildirdi.

Kruşçev'in bu demeci Washington'a gelir gelmez başkan Eisenhower durumu incelemek için danışmanlarını çağırdı. Toplantı sonunda da - U-2 nin pilotu sağ kaldıysa durumun ne hal alacağı düşünülmeksizin - 5 mayıs günü aşağıdaki bildiri yayınlandı.

"Amerikan hükûmeti meteoroloji rasatlarında kullanılan ve Türkiye'deki Adana yakınında üslenmiş bulunan U-2 tipinde silâhsız bir Amerikan uçağının 1 mayıs günü havalandıktan sonra üssüne dönmediğini 3 mayıs günü öğrenmiş bulunmaktadır. Uçak sivil bir pilot tarafından idare ediliyordu, kendisi uçuş sırasında oksijen cihazının iyi işlemediğini bildirmişti. O tarihte bir Amerikan uçağının Sovyet topraklarında düşürülmüş olduğunu M. Kruşçev bildirmiştir. Bu, belki de üssüne dönmemiş olan uçaktır. Oksijen cihazı iyi işlemediğine göre pilot bayılmış ve otomatik pilotun idaresine geçen uçak da kazara Sovyet topraklarında epiy bir mesafe almış olabilir. Amerikan makamları Sovyet hükûmetiyle birlikte konuyu yakından izlemekte ve özellikle pilotun durumu hakkında bilgi edinmeğe çalışmaktadırlar."

Başkanın basın sekreteri Havacılık ve Feza İdaresinin daha geniş bilgi vereceğini söylemişti ama oradan ses seda çıkmadı. Epiy telâşlı bir havadan sonra saat 1.30 da burası da bir bildiri yayınladı.

Bu bildiride uçağın meteorolojik rasatlar yaptığı teyit ediliyor, pilotunun Havacılık ve Feza İdaresi ile sözleşmesi bulunan bir sivil olduğu ve İdarenin Okinawa adası ile İngiltere arasındaki çeşitli ülkelerde üslenmiş bunun gibi 10 tane U-2 uçağına sahip olduğu belirtiliyordu.

Ondan sonra da U-2 nin atmosferdeki değişiklikler ve bulutların durumu hakkında nasıl bilgi edindiği ile ilgili bir sürü teferrüat verilmekteydi. Bir

U-2 pilotu Powers'ın üzerinde bulunan susturucu ile mücehhez tabanca ve mermileri. (Tabanca bir dolduruşta 200 mermi atmaktaydı.)

soru üzerine Havacılık ve Feza İdaresi sözcüsü : **"Evet, uçakta fotograf makinesi vardı ama bu, keşif yapmak için değil, bulutların resmini çekmek için kullanılıyordu,"** dedi.

KRUŞÇEF RESİMLERİ ORTAYA ÇIKARIYOR

Amerikan makamları böylece bocalayıp birtakım mazeretler gevelerlerken Kruşçev son kozunu oynadı : U-2 de ele geçirildiğini iddia ettiği resimleri ortaya çıkardı : **"Bunlar maksadın casusluk olduğunu açıkça isbat etmektedir,"** dedi. Powers'in hayatta olduğunu, herşeyi itiraf ettiğini de ekledi: **"Amerikalılar pilotun hayatta olduğunu öğrenince ağız değiştireceklerdir, görürsünüz,"** dedi.

O sabahki basın konferansında başkan Eisenhower U-2 olayından hiç bahsetmiyerek herkesi şaşırtı. Basın sekreteri Hagerty de Kruşçev'in sözlerini başkana ulaştırdığını ve bu konuda başka söyliyecek sözü olmadığını bildirdi. Resmî makamlar Eisenhower'le de temas ettikten sonra yeni bir bildiri yayınladılar. Bunda **"görünüşe göre sivil ve silâhsız bir U-2 uçağının Sovyet toprakları üzerinden uçmuş olduğunun anlaşıldığı"** belirtilmekteydi. Böylece de tarihte ilk defa olarak bir millet, casusluk yaptığını itiraf etmiş bulunmaktaydı. Amerikan makamları birkaç yeni beyanda daha bulundular ama, çabalandıkça batağa saplanıyorlardı. Bu karışık durum yüzünden milletlerara-

sı gerginlik arttı, beri yandan Zirve Konferansının toplanacağı tarih de yaklaşıyordu. Ruslar U-2 uçağının enkazını Moskovaya getirmişler, gerek uçakta, gerek pilot Powers'in üstünde ne buldularsa almışlar, Gorki parkında bir sergi tertipliyerek bunları halka göstermeğe başlamışlardı.

Kruşçev de bu sergiyi geziyordu. Neşeli bir hali vardı ama gazeteciler onu soru yağmuruna tutunca öfkelenivердi : **"Başkan Eisenhower'i gelecek ay Rusya'ya gelmesi için davet etmiştim. Fakat şimdi bu daveti geri aldım. Bütün bu olup bitenlerden sonra Rus halkının başkana iyi kabul göstermesi beklenemez,"** dedi.

Bunun üzerine Paris konferansının kaderi tehlikeye girmiş bulunuyordu. Hazırlık toplantılarından birinde Kruşçev Eisenhower'e şiddetle çattıktan sonra önce toplantı salonunu, sonra konferansın kendisini terketti.

U-2 nin elde ettiği bilgiler 2 Haziran 1960 tarihinde yayınlandı. Buna göre, bu tip uçakların 1959 yılında yaptıkları keşifler sonucunda havaalanları, uçaklar, füzeler, deney merkezleri, yedekler, denizaltı yapımı, Rusya'nın atomik kudreti ve hava gücü hakkında çok değerli bilgiler edinilmişti.

Fakat U-2 ler artık keşif uçuşları yapamıyacaklarına göre bunun yerine baş ka bir şekil bulununcaya kadar ortadaki boşluk epiy önemli olacaktı.

Zirve konferansının bu iş yüzünden suya düşmesinden sonra bir demeç veren başkan Eisenhower, bundan böyle bu gibi haberalma işleri için artık uçakların rol oynamıyacakları başka usuller kullanılacağını açıkladı.

Savunma Bakanlığı da Sovyetlerin harp gücü hakkında Amerika'nın yaptığı tahminlerin özellikle U-2 tarafından elde edilen bilgilere dayandığını gizlemiyordu.

U-2 lerin yaptıkları uçuşların herbirine Savunma Bakanı Gates izin vermişti. Bu iş üzerinde soruşturma açan Senato komisyonuna : **"Pearl Harbor'daki gibi bir baskına uğramamak için yapıyorduk bunu"** demişti.

Başkan Eisenhower de aşağı - yukarı aynı anlamda sözler söyledi : **"Görüşmeler bile bir saldırı hazırlığını gizlemek için kullanılabilir,"** dedi.

Kruşçev ise U-2 nin elde ettiği sonuçları küçültmeğe çalıştı tabii: U-2 ler hiç bir bilgi elde edememişler, öğrenilmesi gereken şeylerin yanından geçip gitmişlerdi.

POWERS BİR RUS CASUSLA DEĞİŞİLİYOR

Fakat Powers dâvasının zabıtları Kruşçev'i yalancı çıkarıyordu. Ağustos 1960 da cereyan eden bu dâva sırasında Rus savcısı U-2 deki alıcı ve yazıcı âletlerle fotoğraf makinelerinin görevlerini mükemmel surette yaptıklarını be lirtmekteydi. Ayrıca şunları da ekliyor du :

"— Powers önemli savunma tesislerinin resimlerini çekmiş, radar cihazlarının sinyallerini banda almıştır... Filmleri develope edilince bunlarda endüstriyel ve askeri tesislerin, fabrikaların, depoların, petrol tanklarının, ulaşım yollarının, demiryolu köprülerinin, garların, elektriklendirilmiş hatların, havaalanlarının v.b. ... resimleri bulunduğu anlaşılmıştır."

Hakimlerin belirttiklerine göre klişeler gayet iyi ve çok netti. U-2 uçakları Sverdlovsk yolunu sık sık kullandıklarına göre Amerikan Gizli Casusluk Teşkilâtı epiy bilgi edinerek memnun kalmış olsa gerekti.

Bütün bu olup bitenlerden sonra kopan gürültü yatıştığı sırada, yüksek rütbeli iki Amerikan memuru kıssadan hisseyi çıkardılar.

N.B.C. radyosunun muhabiri bu meseleden ne gibi bir ders alındığını Washington'da Başkan Eisenhower'in basın sekreteri Hagerty'ye sorunca şu cevabı aldı :

"— İnsan bu gibi işlerde yakayı ele vermemeli."

Dışişleri müsteşarı Herter de buna benzer bir soruya : **"Herhalde kazaya uğramak daha iyidir,"** diye cevap verdi.

Powers duruşması sonunda on yıl hapse mahkûm edildi ama Amerika'da yakalanıp mahkûm olan Sovyet casusu Abel'le mübadele edildi. Böylece de vaktinde çok gürültü koparan bu iş, kapanmış oldu.

Çeviren : **S. Tiryakioğlu**

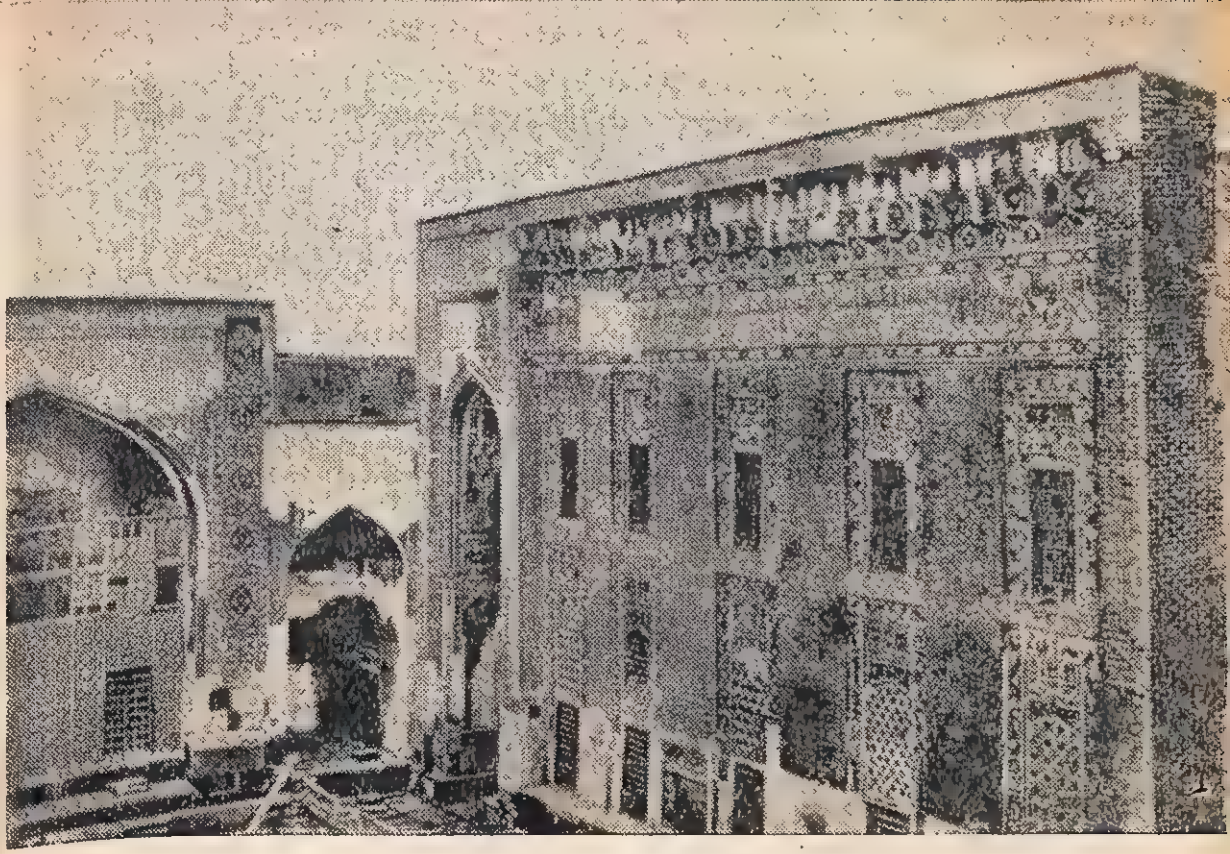

Erdebil mabedindeki büyük avlunun görünüşü. (Soldaki eski Şeyh Safi camisi, sağdaki Onaltıncı Yüzyıldan kalma camiin dış duvarıdır.)

Anadolu'da yüzyıllar boyu kardeşi kardeşe düşman eden

SAFEVÎLİK - ŞİÎLİK, DOĞUŞU ve GAYELERİ

Yazan : NAZMİ SEVGEN

— 2 —

Şeyh Cüneyd'in Diyarbakır'a gelişinden bir yıl sonra, 1457'de Trabzon İmparatoru İoannes IV (1429-1458) tarafından Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a bir elçi geldi. Elçinin, Trabzon imparatorluğuna birçok fenalıklar yapmış olan Şeyh Cüneyd'in Diyarbakır'dan uzaklaştırılması maksadiyle gönderildiği zannedilmemelidir. İmparator, gittikçe genişleyen Osmanlı nüfuz ve tesirine karşı korunmasını, Uzun Hasan'dan rica etmek amaciyle elçi göndermişti. Fatih Sultan Mehmet, Trabzon imparatorluğunu yılda 3 bin altın vergiye bağlamıştı. Padişah, Avrupa'da meşgul olduğu için Trabzon işini halletmeyi sonraya bırakmıştı. Bunu iyi bilen İmparator, Uzun Hasan'ın himaye ve siyanetine sığınıyordu.

Uzun Hasan'ın büyük babası Kara - Yülük, Trabzon İmparatoru Alexius IV'in kızıyla evlenmiş olduğu için, Akko-

yunlu ve Comneus aileleri arasında bu suretle bir sıhriyet de teessüs etmiş bulunuyordu.

İmparator Alexius'ın, güzelliği ve işvesiyle bütün doğu ülkelerine ün salmış bir kızı vardı. Bu kızın, şöhreti Diyarbakır'da Türkmen sarayına ve bütün İran'a yayılmıştı. İmparatorun elçisi, Diyarbakır'da cereyan eden müzakereler sırasında Uzun Hasan'ın şu teklifi ile karşılaştı :

1 — Trabzon imparatorluğuna derhal yardım edilecektir.

2 — Bunun için Akkoyunlu hükümdarı, imparatordan kızını ve Kapadokya vilâyetini ister.

3 — Bu şartlar kabul edildiği takdirde Akkoyunlu devleti ve onun hükümdarı Uzun Hasan, buna karşı yalnız ordusunu değil, bütün hazinesini ve şahsını, Trabzon'u Osmanlı taarruzlarına karşı korumak için vereceğini taahhüt eder.

UZUN HASAN İLE RUM İMPARATORU ELELE

Elçi, bu teklifle Trabzon'a döndüğü zaman, imparator bu şartları derhal kabul etmişti. Mukabil teklif olarak, kızı Katerina'nın Türkmen sarayında Hıristiyan dinini muhafaza etmesini, rahiplerle Hıristiyan maiyetini de beraber götürmesini istedi. Uzun Hasan da bu teklifleri derhal kabul etti. Çünkü Katerina'nın güzelliği onu çileden çıkarmıştı. Andlaşma 1458 yılında imzalandı. İmparator bu yıl içinde öldüğünden, yerine geçen kardeşi David Comnenus, Katerina'yı Diyarbakır'a gönderdi.

Katerina'yı hudutta Uzun Hasan'ın gönderdiği beyler karşıladılar. Prensesin yanında kadınlı erkekli kalabalık bir maiyet vardı. Bunlar, sonuna kadar Uzun Hasan'ın sarayında kaldılar. Sağlam itikatlı bir Hıristiyan olan prenses, Trabzon'dan beraber getirdiği papaslar vasıtasiyle her gün ibadetini yapmakta idi. Türkmen sarayında Katerina, "Despina Hatun" adını aldı.

Uzun Hasan'ın Despina'dan üç kızı ve bir oğlu oldu. Kızlardan biri, devlet kurucusu Şah İsmail'in anasıdır. Erkek çocuk, 1478'de Diyarbakır'da üvey kardeşleri tarafından öldürülmüştür. Despina, Diyarbakır'da Aya Yorgi kilisesinde gömülüdür. Bir Venedikli tacir, 1507'de Despina'nın mezarını, kilise kapısı yanında bir kemer altında sade bir sanduka altında bulmuştur.

Bu ve müteakip siyasî ve askerî olaylar cereyan ederken Şeyh Cüneyd, Akkoyunlu başkenti olan Diyarbakır'da kalmış, bütün bu hadiselere şahit olmuştur. Uzun Hasan, komşu hükümetlerle olan anlaşmazlıkları çözmeden önce Şeyh Cüneyd, Akkoyunlu ülkesini terketmiş bulunuyordu. Onun Diyarbakır'dan ne sebeble ayrıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Fatih Sultan Mehmet, Trabzon seferi için donanmasını hazırlarken, İmparator David de Trabzon kalesi sûrlarını Ceneviz topluriyle techiz ediyor. Uzun Hasan ise Ermenistan'ı Türkmen atlariyle çiğneyip yakıyordu. Şeyh Cüneyd'e gelince, o da ecdadının yerine çekilerek Savalan'ın karlı tepelerini, kerpiç evli, büyük camili Erdebil'in meyve bahçelerini ve tarlalarını tekrar seyrediyordu. O camiler ki 1204'de götürüldükleri Gürcistan'dan büyük dedesi Sadrettin tarafından tekrar yerlerine getirilmişdi. Artık Şeyh Cüneyd, olgun bir adam olarak Safevî tarikatı mabedine yerleşmiş bulunuyordu. Müridleri de Erdebil'in önünde ordugâh kurmuşlardı.

"DİN UĞRUNA" SEFER

Şeyh Cüneyd'in Akkoyunlu hükümdarının kızkardeşi ile evlenmiş olması her tarafa yayılmış, bu iş Şeyhin itibarını yükseltmişti. Fakat on bir yıl evvel memleketten çıkarılmasını icap ettiren haller yeniden başgöstermişti. Amcası Şeyh Cafer ona karşı eski nazarlarla bakıyor, Karakoyunlu Hükümdarı Cihanşâh onu, 1448 yılındakinden daha tehlikeli bir rakip sayıyordu. Bunun için Şeyh Cüneyd tekrar Erdebil'den çıkarıldı.

Şeyhin sürülmesini icabında zorla temin etmek üzere Cihanşâhın asker topladığını gören Şeyh Cüneyd, tekkesinin idaresini amcasına bırakarak, etrafa gönderdiği adamlarla müridlerini çağırdı. Taraftarlarının toplanmasını şehir dışında bekledi. Birkaç bin silâhlı top-

lanınca 1459 yılı sonbaharında, Çerkeslerle **"din uğruna"** döğüşmek için kuzeye doğru yola çıktı. Hiç bir mukavemete uğramadan Şirvanşâh'ın ülkesinden geçtikten sonra, bir yıl önce Uzun Hasan'ın yaptığı Tabersaran'a akın etti. Bundan sonra Kafkas dağlarından güneye inerek zengin Şirvan düzlüğünü geçti, havası mülâyim olan Karabağ'da kışlağa girdi.

Şirvan hâkimi, Cüneyd'in akınını hoş görmemiş, Şeyhin kendi ülkesini elinden almasından şüpheye düşmüştü. Bunun için Halil Sultan, hediyelerle beraber bir hey'eti Şeyh Cüneyd'e gönderdi, iyi niyetlerini bildirdi. Halil Sultan, mübarek bir din adamına karşı savaş açıp açmamakta müterreddid idi. Savaş açması fikri daha galipti. Fakat bu sırada Şeyh Cüneyd'in amcası Şeyh Cafer'den gelen mektup, sultanın derhal fikrini değiştirmesine sebeb oldu. Kıskanç ve entirikacı Şeyh Cafer, Şeyh Cüneyd'in velâyet sahibi olmadığını ve bir âsi sıfatiyle vücudunun derhal ortadan kaldırılmasını istiyordu.

ŞEYH CÜNEYD ÖLDÜRÜLÜYOR

Bu mektup üzerine Sultan Halil, ilkbahar seferi için hazırlanmaya başladı. Tabersaran Hâkimi Eb'ül-Masum bir mikdar kuvvetle yardım edecekti. Cihanşâh da Tebriz'den bir Türkmen müfrezesi gönderecekti. Sultan Halil, silâha müracaat etmeden evvel Şeyh Cüneyd'e bir memur göndererek Şirvan'ı hemen terketmesini bildirdi. Şeyh bu teklifi derhal reddetti.

Bunun üzerine Sultan Halil, başkenti Şemahi'den bizzat hareket etti. Şeyh Cüneyd kaçmak istediyse de Kafkas'ta Elbrus dağlarının batısındaki Karasu vadisinde çevrildi. 4 Mart 1460 Perşembe günü vukubulan çarpışmada Şeyh Cüneyd bir ok isabetiyle öldü. Şeyhin öldüğünü gören Safevî'ler, o zamana kadar şiddetle savaşmakta olmalarına rağmen bozuldular ve kaçmağa başladılar. Bu suretle Şeyhin taraftarları mağlûp olmuş, dağılmışlardı.

Şeyh Cüneyd'in cesedi sadık müridleri tarafından o civarda Kurbal veya Kurmal denilen bir yere gömülmüş ve burası Şeyhin türbesi olarak ziyaretgâh olmuştur. Bir rivayete göre, Şeyhin cesedi bazı Sofîler tarafından Erdebil'e nakledilmiştir.

Cüneyd'in ölümünden bir ay sonra, 1460 yılı Nisanında karısı Hatice Begüm, Diyarbakır'da bir erkek çocuk doğurdu. Çocuğa tam manasiyle Şi'î adı olan Haydar, yani Arslan adı verildi. Çocuğun dayısı olan Uzun Hasan, Haydar'ın vasiliğini üzerine aldı. Akkoyunlularla Karakoyunlular arasında yıllardanberi devam eden mücadele nihayet Akkoyunlular'ın galibiyetiyle neticelenmiş, Uzun Hasan Tebriz'i işgal ederek orayı başkent yapmıştı.

TARİKAT REİSLİĞİNE HAYDAR GEÇİYOR...

Uzun Hasan, savaşı kazandıktan sonra 1470 yılı başında yanında dokuz yaşındaki Haydar olduğu halde Erdebil'e gitti. Haydar, bu suretle hanedanının tarikat mabedine ayak basmış oluyordu. Orada büyük amcası Şeyh Cafer, onu hakikatta kıskanç, görünüşte dostça kabul etti, çünkü Uzun Hasan orada idi. Hükümdarın, Haydar'ı yanına alarak oraya gitmesinin mânası olmak gerekti. Uzun Hasan, küçük Haydar'ı Erdebil'de törenle tarikat reisliği makamına oturtmuştu. Çünkü onun, babası Cüneyd'in şerefli halefi olacağına inanıyordu.

Uzun Hasan, ancak 1470 yılı Temmuzunda yeni başkenti Tebriz'e gitmek üzere Erdebil'den ayrıldı. Haydar'ı büyük amcası Şeyh Cafer yetiştiriyordu. Ona ilk defa "ilm-i nücûm = yıldızlar bilgisi" dersi vermeye başlamıştı. Cafer'in, Haydar hakkında hiç de iyi duyguları yoktu. Çocuğun hürriyetini bir çok hususlarda kısıtlamışdı. Bu sıkıcı vesâyet, Şeyh Cafer'in ölümüne kadar devam etti. Cafer'in ölüm tarihi belli değildir.

Şeyh Cüneyd'in hâkimiyet plânlarının birdenbire suya düşmesi üzerine (1460) Safevîliğin yayılması işi bir zaman için durmuştu. Fakat Uzun Hasan'ın himayesinde Haydar'ın Erdebil'e gelişinden sonra oraya akın eden ziyaretçilerin sayısı birdenbire artmış, bu hareket günden güne gelişmeye başlamıştı. Erdebil, hemen hemen eskisi gibi ordu-

gâh halini almıştı. Müridlerin çoğu Anadolu'daki Osmanlı vilâyetlerinden ve bilhassa Karaman, Teke, Hamideli gibi güney bölgesinden ve Suriye'nin Şam havalisinden, Geylân, Taliş yani Hazer denizinin güney - batı ve güney kenarlarından gelmekte idi.

Bizim için dikkate değer olan nokta, gelenlerin çoğunu Anadolu'luların teşkil etmekte olmasıdır. Akkoyunlu hükümdarı Anadolu'ya tecavüz etmişti bu sıralarda. Uzun Hasan'ın maksadı, Fatih Sultan Mehmet'i mağlûp ederek kendisine bütün Anadolu'yu açmak, İstanbul'u almak, yerleşmek idi. Uzun Hasan'ın Anadolu içlerine kadar ilerlemesinde Safevî tarikatının da tesiri vardır. Fakat 11 Ağustos 1473'de Otlukbeli'nde Fatih Sultan Mehmet'e mağlûp olduktan sonra Akkoyunlu devleti en şiddetli darbeyi yemiş olduğu için Uzun Hasan artık belini doğrultamamıştır.

ŞEYH CÜNEYD'İN MANEVÎ MİRASI

Uzun Hasan'ın Despina Hatun'dan olan büyük kızı Marta ile Şeyh Haydar'ın evlenmesi, onun itibar ve nüfuzunu arttırmıştı. 1478'de Uzun Hasan öldüğü zaman Haydar, henüz on sekiz yaşında bile değildi.

Siyasî bakımdan önemli olan bu birleşmeden Sultan Ali, İsmail, İbrahim adında üç erkek çocuk dünyaya gelmişti. Bunlardan İsmail (17 Temmuz 1487), İran millî devletini kuran Şah İsmail Safevî'dir. İsmail'in babası Haydar, Şeyh Cüneyd tarafından tahakkuk ettirilemiyen gayeyi her ne bahasına olursa olsun bırakmamaya kararlı idi. İlk iş olarak öldürülen babasının öcünü Şirvanşâh'tan almak istiyordu. Bunun için bütün dikkatını müridlerinin silâhlanmalarına vermişti. Kendisi sanatkâr bir tüfekçi idi. Başka ustaların yardımı olmaksızın binlerce mızrak ucu, zırhlı gömlekler, kılıçlar, kalkanlar imâl ediyordu. İmalâta, yalnız ok atmak, mızrak kullanmak, ok germek gibi talimleri müridlerine yaptırmak için ara veriyordu. Velhasıl Şeyh Haydar, bütün gücü ile müridlerinin evvelâ iyi bir muharip olmalarına, sonra da onların fikrî ve tasavvufî bilgilerinin gelişmesine çalışıyordu.

Şeyh Haydar'ın silâhlanması ve müridleri için kabul ettiği hususî kıyafetle (bu kıyafet, sırtta derviş entarisi, başta yukarı doğru sivrilen ve dilimleri parmak kalınlığında olan on iki dilimli kırmızı kavuk, üzerinde beyaz tülbenden ibaretti. On iki dilim, on iki imâma, kırmızı renk de Hazret-i Peygamber'le kan akrabalığına işaret etmekte idi. Bu başlığı kullananlara verilen kızılbaş ismi de, yeni sarığın rengi ile alâkalıdır) muhariplerin toplanması 1483 yılına kadar ilerlemişti ki, yirmi iki yaşındaki Şeyh Haydar, ilk seferini Hıristiyan Çerkeslere karşı yapmak hususunda hiç tereddüt etmemişti. Bunu yapmakla babası Şeyh Cüneyd'in izinden gitmiş oluyordu.

Gelecek sayıda

- **Şeyh Haydar'ın âkıbeti ve Safevî şeyhlerinin sonu.**

Anadolu Selçuklularından kalan şaheserlerden biri

İnce minare

Yazan : İbrahim Hakkı KONYALI

İnce Minârenin bir sanat şâheseri olan kapısı.

Anadolu Selçukileri mimarisinin incilerinden biri de Konya'daki Sahib-i Atâ manzumesidir.

Dar-ül hadis, mescit, mektep ve minareden teşekkül eden bu mamurenin yaşıyan adı **"İnce Minare", " İnce Minare Medresesi"** dir.

Bu külliye Alâeddin Tepesini bir ay ağılı gibi saran muhteşem tarih yadigârlarındandır. Kapısı eski Türk yapı geleneğine göre doğuya açılır. Külliye, yaşıyan adını göklerle öpüşen, başından sonuna kadar çinilerle kaplanmış bulunan çifte şerefeli minaresinden almıştır. Arapça vakfiyesinde bu medresenin eski Konya'nın Odun Pazarı yakınında, Sultan Kapısı yolu üzerinde hendek hizasına yapıldığı açıklanmıştır. Bu manzumenin azatlı kölelerden Abdullah oğlu "Kulük" adlı mühendis bir mimar tarafından yapıldığı, kapısının üzerindeki kitabesinden anlaşılmaktadır.

Osmanlılar Konya'yı aldıktan sonra Konya'daki Selçuk âbideleri çok ihmal edilmiştir. Alâeddin caminin içinde, tepede otlıyan eşekler, katırlar, yazın sıcak günlerinde serinlerdi. Birçok kıymetli âbidelere Paratoner konulduğu halde, bu pırlanta minarenin üzerine konulmamıştır. 1901 yılının ekim ayının yirmi yedinci çarşamba günü üstüste düşen iki yıldırımla minarenin üstü, alt şerefeye kadar yıkılmış, yerlere serilmiştir. Çinilerini Konya'da bulunan Alman ve Rus konsolosları yağmalamışlardır. Ben çocuktum, minarenin müthiş bir gürültü ile yıkıldığını hatırlıyorum.

Âbide, Konyadaki Ruzbehanı veyahut Kiçimusna civarındaki yumuşak ve hafif yerli taştan yapılmıştır. Tak kapısı, plânı ve işçiliği bakımından eşsizdir. Türk san'atkârının elinde taş, ipek bir kurdela olmuştur. Mimar, içinin en ince duygularını bu tak kapıya aksettirmiştir. Tak kapının genişliği 6, derinliği 1.70; asıl kapının genişliği 1.70, yüksekliği 2,5 metredir.

Tak kapının sağında mektep, sonra sülün minare, daha sonra mescitler gelir. Tak kapıda Selçuklar devrinin bütün güzel sanatları toplanmıştır.

Yazının, taş oymacılığının ve süsleme sanatının en muvaffak eserleri, burada bir koleksiyon halinde toplanmıştır. Kapının sağından başlıyan Fetih Suresi, kayıt kemerinin biraz üzerinde bir kordela gibi düğümlenerek yukarıya kadar çıkıyor ve aynı intizam ve ahenk le soldan aşağıya inerek bitiyor.

Kayıt kemerinin iki tarafında birer göbek ve bunların üstlerinde birer enginar vardır. Enginarlar o kadar canlı ki, insan elini uzatıp koparacağı geliyor.

Şimdi Konya ve çevresinde enginar yetişmiyor, bir asır evvelki Konyalılar enginarı da bilmiyorlardı.. Demek ki, Selçuklular enginarı biliyorlardı. Bunu bir âbidenin süsleri arasında ebedileştirmek istemişlerdir.

Satırlar, kapının üstünde muhteşem ve büyük bir göbek yapıyor. Sağında bir daire içinde Arapça **"Amile Külük"**, soluna da **"İbn-i Abdullah"** yazılmıştır. **"Abdullah oğlu Külük yaptı"** demektir. Tak kapıdaki ikinci yazıda, **"Yasin"** suresi okunuyor. Bu surenin yukarıdan birkaç âyeti kopmuş ve yok olmuştur.

VAKFIN SAHİBİ

Tak kapının üstünde, Sahib-i Atâ'nın Konya'da **"Larende"** kapısı civarındaki hankahının ve Çifte Minareli Mescidinin üstündeki gibi, yapıldığı tarihi ve yaptıranı gösteren kitabesi vardı. Bakımsızlıktan bu kitabe yok olmuştur. Biz bu mamurenin Ankara Vakıflar Umum Müdürlüğü Arşivinde, 592 numaralı defterin 101 nci sahifesinin 91 nci sıra numarasında Arapça vakfiyesinin bir suretini bulduk. Vakfiye, 679 yılı ramazanının son günlerinde (M. 1285), Konya kadılar kadısı "Mahmut Ebussena Seraceddin" tarafından yapılmıştır. Vâkıfın adı da bir çok parlak vasıflarla öğüldükten sonra şöyle anılıyor :

"Hacı Ebu Bekir oğlu Hüseyin oğlu, Konyalı Ali".

Vasıflarından bazıları da şunlardır :

"Sahib-i âzam, düstur-u muazzam, doğu ve batıda vezirlerin meleği, fakirlerin yardımcısı, ihsanı bol, insaflı, din ve devletin iftihar medarı, islâmın ve müslümanların yardımcısı, meleklerin ve sultanların gözbebeği, iyi ahlâklı..."

Konyalı Sahip Atâ Ali, bu mamurenin kıyamete kadar yaşaması için gelir olarak birçok köyler, çiftlikler, tarlalar vakfetmiştir.

YAPILAN TAMİRLER

Bu mamure, birçok tamirler görmüştür. Hattat Hamdi zade Mahbub Efendi 1293 (1876) yılında yapılan bir tamir için yirmi altı mısralık bir tarih manzumesi yazmıştır. Son iki mısraı şudur :

Çıkardım ben de bir Mahbub mücevher tarihi
Bihiçtî âsaa nev ihya oldu bu dar-ül hadîs yahu tamir.

Darülhadis Avlonyalı Ferit Paşanın Konya valiliği zamanında 1899 yılında tamir edilmişti. O vakit eyvan, batısında iki, güneyinde bir payanda vurulmak suretile takviye edilmiştir.

NE ZAMAN TAMAMLANDI ?

Mamurenin Hicrî 664 (Milâdî 1265), Hicrî 666 (Milâdî 1267) ve Hicrî 679 (Milâdî 1280) tarihli birbirini tamamlıyan üç vakfiyesi vardır. Bu külliyenin 1265 ile 1280 yılları arasında yapılıp tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Yedi asır yaşıyan, Türk ve İslâm âlemine sayısız değerli bilginler yetiştiren bu manzume, Yirminci Asrın ilk yarısında kollarını, başını ve ayaklarını kaybetmiştir. Minaresini yıldırımlar yere sermiştir. Medrese odalarını ve mescidini, 1929 yılında, batısındaki Doruk'un Şükrü'nün evinde oturan nüfuzlu bir kumandan yıktırmıştır. O vakit Konya Müzesi müdür muavini olan şair Ermenekli Hasan Rüştü Bey, Son Posta gazetesinde bana yazdığı mektuplar üzerine yaptığım neşriyatla külliyenin bugün ayakta kalan kısmı kurtarılabilmiştir. Hasan Rüştü Bey olmasaydı, şimdi mamurenin yerinde yeller esecekti.

Dar-ül Hadis'in Gök kubbesini andıran derin kubbesini, eyvanının içini, duvarlarını, kapı üstlerini, sırlı - sırsız çiniler süsler. Çinilerde gök renginin maviliği hâkimdir.

Şimdi Dar-ül Hadis "Selçuklar Devri Taş ve Ahşap Eserler Müzesi" olarak kullanılmaktadır.

KİTABELERİN BUGÜNKÜ HALİ

Konya Selçukiler devleti, Hicrî 470 (Milâdî 1077) yılından başlar. Şimdi 1968 yılındayız. Onbirinci asırdan, Yirminci asra kadar gelen ve her birisi tarihin karanlık bir köşesine projektör ışığı tutan kitabeler yok olmak üzeredir. Bunların hepsi Dar-ül Hadisin bahçesine atılmış durumdadırlar. Yük-

İnce Minarenin 1901 yılının ekim ayının 27 inci çarşamba günü, üstüste düşen iki yıldırımla alt şerefesine kadar yıkıldıktan sonraki hâli.

sek ve alçak kabartma halindeki kitabeler, tabiatın her çeşit yıpratıcı, çürütücü, kemirici, dondurucu, yakıcı, patlayıcı, ıslatıcı âfetlerinin altına serilmiş durumdadırlar.

Kışın karları ve yağmurları bu kitabelerin üstlerine yağıyor; donlar, kitabeleri patlatıyor; yazın kavurucu ve yakıcı güneşi kabartıyor; yağmurlar da kireç ve toz haline gelen bunları akıtıp yok ediyor. Biz bir çok kitabenin böyle kabararak ezildiğini, bazılarının parçalandığını gördük. Orada benimle beraber inceleme yapan bir Amerikalı profesör, işlenen bu korkunç cinayetin niçin önlenmediğini sordu.

Burasına "Selçuk Devri, Taş ve Ahşap Eserleri Müzesi" adı verilmiştir. Ben buradaki kitabelerin yüzlercesini Karamanoğulları devrine ait olduklarını gördüm, okudum. Müzenin ilgililerine söyledim.

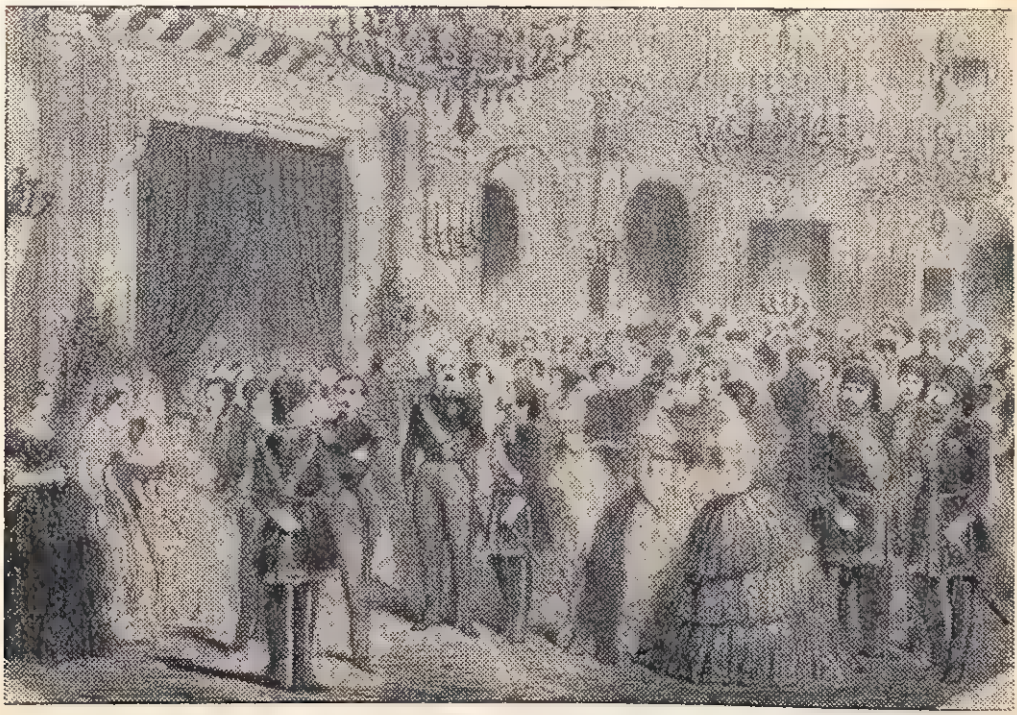

...VE, TANZİMAT SONRASI ! **Tanzimat, sadece bir FERMAN değildi: Beraberinde kendisine hâs ölçüleri olan hayat düzeni de getirmişti : Yukarıdaki klişede, 4 Şubat 1856 da, Kırım zaferi şerefine verilmiş olan ve Sultan Abdülmecid'in de şeref verdiği Fransa sefaretindeki balolardan birisinde, Osmanlı Devlet Adamlarıyla Batılı Diplomatları beraber görüyoruz.**

Tanzimat Padişahının Hayatından Safhalar

FRANSIZ SEFARET BALOSUNDA DAVETSİZ HAŞMETLİ MİSAFİR

Yazan : Cemal KUTAY

1856 senesi başlarında bütün dünyanın beklediği haber; Rus Çarının, Osmanlı-İngiliz-Fransız ve Sardunya Ordularının iki yılı aşkın zamandır devam eden Kırım Savaşları sonundaki barış tekliflerini kabul etmesi idi. Savaşanlar da, harbin tesiri altındaki bölgenin devletleri de barışı bekliyorlardı. Kısaca TANZİMAT denilen ıslâhat kararı, Osmanlıları Batılı Devletlere, sadece politika bakımından değil, yaşama düzenlerinin benzer ölçülere girmesi sonunda ruhda ve manada da yaklaştırmıştı.

TANZİMAT'ı Osmanlılığı sadece sahibi olduğu üç kıt'a üzerindeki geniş toprak parçalarını elinde tutmak gayesiyle değil, değişen dünya şartları içinde var olabilmesi gayesiyle ilân etmiş olan devlet adamları için KIRIM SAVAŞI, hayatlarını ortaya koyarak sağladıkları değişmenin verimli sonucu olmuştu. Rusyaya karşı İngiliz ve Fransızlarla aynı safta savaşmak, 1839 dan önce düşünülmesi bile tehlikeli hâyâl olan

macera idi. Fakat işte, Tanzimatın muhterem Baş'ı Mustafa Reşit Paşanın, hayata gözlerini kapamadan gördüğü mutlu netice ile Osmanlı Türkleri, GARB'in iki büyük devleti ile kader birliği yapabilmişlerdi. Evet!.. Kırım Savaşına imkân veren anlaşma, sadece askerî ittifak değildi: Osmanlı Devleti de, artık, varlığı ve toprak bütünlüğü garanti edilen ülkeler arasına giriyordu. Ondokuzuncu Yüzyılda, Macaristan ve Çekoslovakyayı da sınırları arasında tutan Avusturyanın Habsburg Hanedânı için Rusya, Fransız - İngiliz yakınlaşmasına karşı bir denge kudreti idi. Bu sebeble Viyana, sulhün imzasını arzu ediyor ve Moskof Çarını tazyik ediyordu. Kırım Savaşının yenilgisi acısına dayanamıyarak intihar eden o mağrur Birinci Nikola'nın yerine geçen oğlu İkinci Aleksandr da, tahta çıkışının cülûs bedeli halinde sulhü getirme arzusunda idi ve nihayet beklenen haber 1 Şubat 1856 günü, bütün dünyaya yayıldı : Petersburg, metni Viyana'da hazırlanmış olan dört maddelik barış esaslarını kabul etmişti.

ÜÇÜNCÜ NAPOLYON'UN KAPRİSLERİ AYAKLANIYOR!..

Yarım milyona yakın evlâdını, on dört yıl, dünyanın çeşidli yerlerinde toprağa vermiş olmasına rağmen Fransa, hâlâ Napolyon Bonapart'ın hasretini çekiyordu ve onun yerine geçerek ÜÇÜNCÜ NAPOLYON adını almış yeğeninin ilân ettiği İMPARATORLUK'dan, eski şan günlerinin ihyâsını ümid ediyordu. 1789 da oluk gibi akan kanların ve dünya yüzünde Demokratik düzenin temeli olmuş İNSAN HAKLARI BEYANNAMESİ'ne rağmen, halk psikolojisi yine, dünyayı yerinden oynatacak zaferlerin hasretinde idi. Bir imparator olmaktan çok bir aktör ruhuna sahip olduğunu 1870 de Almanlara yedi günde esir olarak isbat eden Üçüncü Napolyon, garip bir ric'at duygusu ile, Rusya'yı **himâye**'ye kalkıştı!. İngiltere'nin kudretine tahammül edememekten kopup gelen hisle, Osmanlı devletini ya kendi tesiri altına almak, yahutta, Rusya'yı yine Orta - Asyada ve Balkanlarda tamamen serbest bırakma karşılığında **Karadenizin tarafsız hale getirilmesi** prensibinden vazgeçme yolunu tercih etti. Bu sonuç, Reşit Paşadan sonra Osmanlı devletinin kaderini eline almış olan Âli Paşanın büyük korkusu idi. Daha yüz sene evvel : **"— Bahr-i Siyah (Karadeniz) eteği pâk bir bâkiredir. Dâmenine (eteğine) ol Moskof kârininin temasına asla rızamız yoğdur!"** diyebilen ve dediğini haşmetli donanmasının kudretiyle tatbik ettiren Barbaros'un torunları neredeydi? Artık, hasretle anılan mazi olmuş bu kudretin boş bıraktığı yeri, ancak, İngiliz - Fransız ittifakında bulan Âli Paşa için Kırım Savaşının Osmanlı Türklerine ağır bahasına bedel, Karadenizin tarafsızlığını milletlerarası ahde bağlamak tek kurtuluş yolu idi. Üçüncü Napolyon'un kaypak tutumunu genç Padişah Sultan Abdülmecid'e haber verdiği zaman, mükemmel bildiği Fransızcası ile Batı basınını yakından takib eden ve dünya politikası üzerinde reel fikirlere sahib Hünkâr, doğabilecek sonuçlardan sadrazamı kadar üzüntü ve endişe duydu, hatta vezirine haber vermeden tehlikeyi atlatabilecek tedbirler düşündü, bunlardan birisini de cesaretle tatbik etti, mükemmel neticeyi de aldı : Tarihte İLK DEFA, bir Osmanlı Padişahını, bir sefaret balosunda şeref misafiri olarak bulundurmak suretiyle...

4 ŞUBAT 1856 PAZAR GECESİ

İstanbuldaki "mondanite" yi alâka ile takib eden aydın padişah, 4 Şubat 1856 pazar gecesi, Fransız Sefiri Kont Touvenel'in elçiliğin salonlarında senenin büyük balosunu vereceğini biliyordu. Touvenel, İmparator Üçüncü Napolyonun şahsî güvenini temsil eden devrin değerli diplomatları arasındaydı ve yakında Fransanın Hariciye Nezaretine getirileceği rivayetleri dolaşıyordu. İngilterenin meşhur sefiri Sör Statford Redcliff, yâni bilinen adı ile ünlü diplomat Kanning, nasıl Mustafa Reşid Paşanın yakın dostu ise, Kont Touvenel de Âli Paşanın öylesine dostu idi. Fakat İmparatorunun sulh müzakereleri sırasında Rusyanın Karadenizde serbest bırakılmasına karşılık Paris ile Petersburg arasındaki g i z l i anlaşmayı kabul etme vaadi

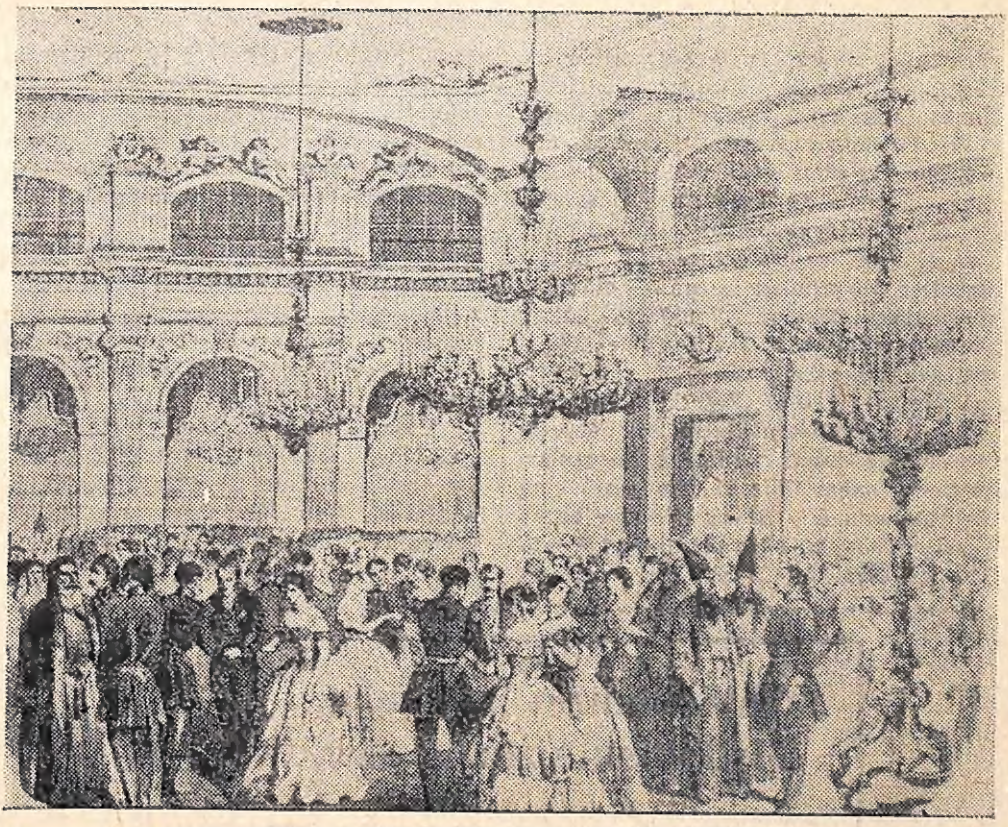

Yukarıdaki klişede, aynı seneler içinde Avusturya sefaretindeki bir baloyu görüyoruz. Tanzimattan sonra yabancı nüfuz rekabeti, her alanda kendisini göstermiye başlamıştı. Elçilikler, hiç bir sahada birbirinden geri kalmamaya çalışırdı. İstanbul'un en seçkin yerlerinde, yazlık - kışlık büyük yapılara sahip olan Düvel-i Muazzama sefaretleri için bu balolar, âdeta, birer kuvvet gösterisi sahnesi oluyordu!

ve izn-i şâhanelerini istirham ettikten sonra şu dilekte bulundu :

"— Zat-ı Şâhanelerinin itimadını istirham ederek arzedeceğim ki, zamanlardır yegâne arzum, müstesnâ şahsiyetinizin iltifatına nail olabilmekti. Zevcime diriğ buyurmadığınız lutufkâr alâka, bendelerini de minnettar etmiştir. Bu arada, âlicenâb şahsiyetinizin nâmütenâhî müsamahasına iltica ederek, bendelerine de fotoğrafî-î şâhanelerini lutuf buyurmanızı niyâz ediyorum."

Hayrettin Nedim Beyin eserinde zikredildiğine göre bugün Paris müzesinde olan Sultan Abdülmecidin üzeri Tuğray-ı Garray-ı Osmanî ile tezyin edilmiş olan boy resmi, işte, bu 4 Şubat 1856 Pazar gecesi, Tanzimat Padişahının Fransız sefaretini ziyareti hatırası olarak Kontes Touvenel'e armağan edilmiş fotoğrafdır.

Hünkâr, buradan büyük salona geçti ve teşrif-i şâhane, salonu dolduran kalabalığın coşkun tezahürlerine vesile oldu. Taht olarak hazırlanan ampir koltuk, orkestraya hâkim bir yere konulmuştu. Zat-ı Şâhane, burada, bütün devletlerin sefirlerini, zevcelerini veya dam'larını kabul ve kendilerine ayrı ayrı iltifat etti. Bu arada Fransız generali Suverje, Haşmetmeâba, İmparatoruna götürmek üzere Malakof tabyasındaki meşhur on üç numaralı burçdan kopmuş ve üzerinde Rus Generali Tudleben'in imzası olan mermer parçasını takdim etti.

PARİSTE HEYECAN VE ÜÇÜNCÜ NAPOLYON'UN DEĞİŞEN KARARI

Zat-ı Şâhanenin, bir Osmanlı tâcidarının İLK DEFA, bir sefaret binasını ziyareti ve bu elçiliğin Fransız sefareti olması, Paris'te gerçek heyecan

yarattı. Gazeteler, en geniş şekilde hadiseyi aksettirdiler. Fransız Hariciye Nazırı, Kont dö Touvenel'i tebrik etti.

Ve, Fransız İmparatoru, derhal Parise hareket eden Touvenel'i şahsen din ledikten sonra tatbik etmeyi düşündüğü politikasını değiştirdi: Karadenizin tarafsızlığını ve bu bitarafinin büyük devletler tarafından garanti edilmesi hakkındaki dördüncü maddeyi kabul, aynen tatbiki için de Hariciye Nazırına talimat verdi.

Hayrettin Nedim Bey diyor ki:

"— Cennetmekân Sultan Abdülmecid, memleketin dahilî ve haricî mevzuları üzerinde şahsî fikir ve kanaatı olan bir hükümdardı. Beyaz üzerine hatt-ı hümâyunları bu mikyas ile tetkik edilirse görülür ki, bütün esas mevzularda tetkik ve tetebbua istinad etmiş düşünceleri vardır. Tanzimat'ın ve gayelerinin çok mahdud şahsiyetler tarafından idrâk edilmiş olması, tasavvur ettiği geniş tatbikat sahasının açılmasına maalesef mâni olmuştur."

Paris sulh konferansı, bu balo hadisesi üzerinden yirmi bir gün geçtikten sonra, 25 Şubat 1856 da toplandı. Murahhaslarımız Sadrazam Mehmet Emin Âli Paşa ile, Paris sefirimiz Mehmet Cemil Bey (Paşa) idiler. Fransa, sadece ev sahibi olarak değil, bütün iktidarı şahsında temsil eden Üçüncü Napolyon' un Sultan Mecidin tedbirleri ile tazelenen ümidleri dolayısiyle gösterdiği imkânlarla, Osmanlı Devletinin bütün beklediklerini gerçekleştiren hava içinde başladı ve öylece bitti...

Yavrularınızın istikbalini düşünmek sizin vazifenizdir.

Yavrunuzun okul hayatı ile birlikte masrafları da artacaktır.

Artan bu masrafları karşılamaktaki zorluğu şimdiden hesaplıyarak tasarruflarınızı size faydalar temin edecek bir bankada toplamalısınız.

ZENGİN İKRAMİYELERİ İLE

TÜRKİYE HALK BANKASI

YURDUN HER KÖŞESİNDE EMRİNİZDEDİR.

Tarih - 359

(Basım : 13173 - A - 20610)

EN VERİMLİ KUYU

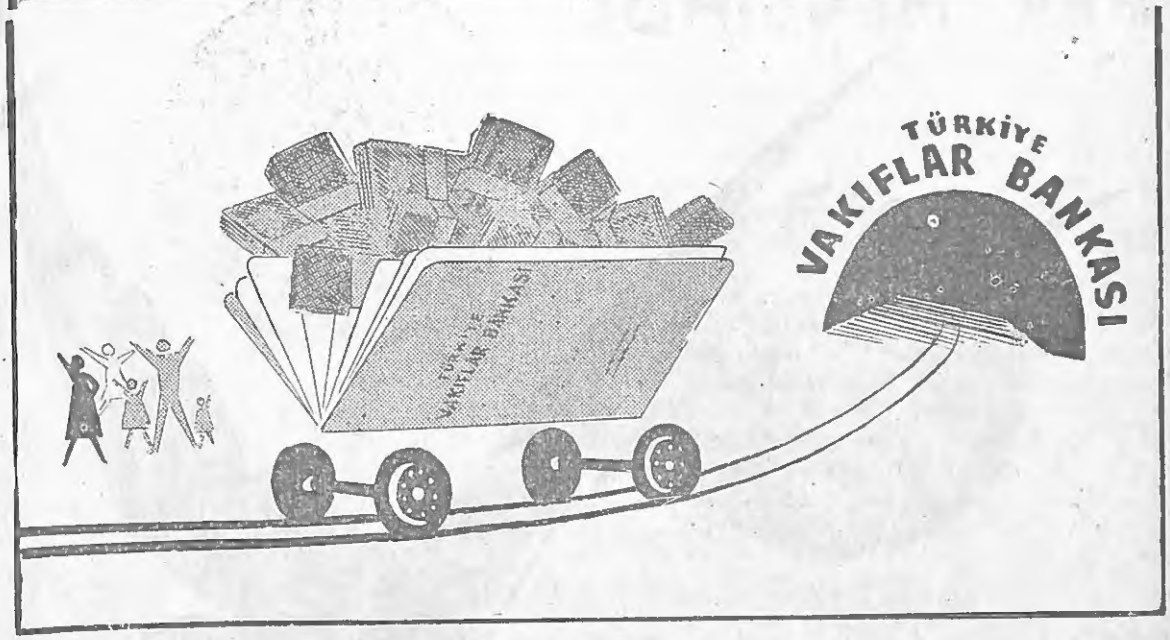

(Tarih — 360) (Basın: A. 20155 — 10581)

PARANIZIN EMNİYETİ
APARTMAN DAİRELERİ
VE
PARA İKRAMİYELERİ

%6,5 kadar faiz

TÜRKİYE EMLÂK KREDİ BANKASI

(Tarih — 361) (Basın: A. 20475 — 12015)

HER MEVSİMDE

SİZE

akfil

YAKIŞIR